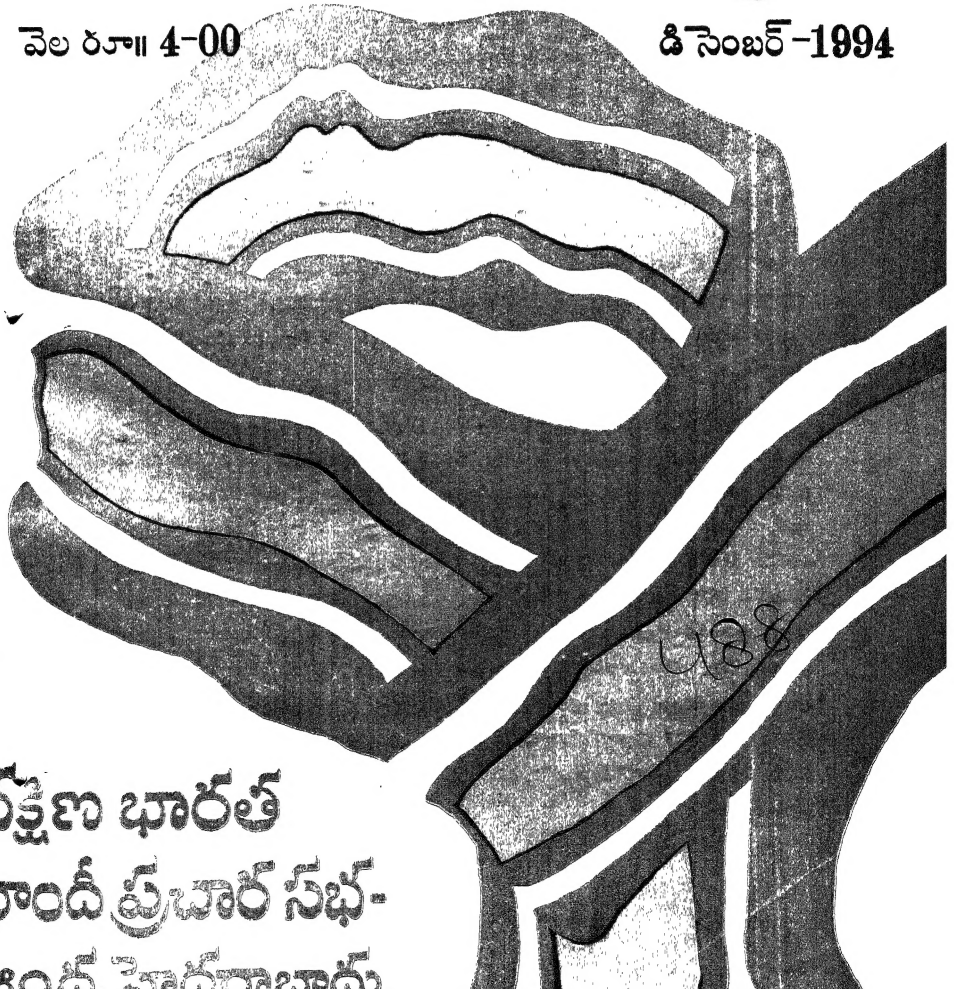

సాహిత్య మాస పత్రిక

వెల రూ॥ 4-00

డిసెంబర్-1994

దక్షిణ భారత్
హిందీ ప్రచార సభ-
బెంగళూరు హెడ్ క్వార్టర్స్

దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభ-ఆంధ్ర, హైదరాబాదు

ప్రచారకులకు విజ్ఞప్తి

అమృత హిందీ మౌఖిక పరీక్షా కార్యక్రమం

దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభ స్థాపించబడి 75 సంవత్సరములు పూర్తి అయిన సందర్భంగా సభ్యులకు, భారత ప్రధాని గౌ. శ్రీ పి. వి. నరసింహారావు గారు మార్చి నెలలో సభ అమృతోత్సవముల ప్రారంభోత్సవము చేసినారు. తదనంతరము దక్షిణాది నాలుగు రాష్ట్రములలో సభ అమృతోత్సవములు జరుగుచున్నవి. ఆంధ్రరాష్ట్రంలో ఈ సభా ప్రారంభోత్సవము జూన్ నెలలో విశాఖపట్ణం నగరము నందు ఆంధ్రప్రదేశ్ విద్య కాభిమాన్యులు డా॥ పి. వి. రంగారావు గారి కరకములములచే గావింపబడినది. ఈ పరంపరలో ఇప్పటి వరకు విశాఖ, విజయనగరం, కృష్ణ, పశ్చిమగోదావరి, కడప, మార్కట్ గోదావరి, ఆనంతపురం జిల్లాలో జిల్లా అమృతోత్సవ మహాసభలు జరిగినవి. ఈ కార్యక్రమము మిగతా జిల్లాలయందు కూడ ఉత్సవములు జరుగుచున్నవి. చివరగా రాష్ట్రస్థాయిలో హైదరాబాదులో పెద్ద ఎత్తున జరుగును.

సభ అమృతోత్సవముల సందర్భంగా అమృత హిందీ మౌఖిక పరీక్ష జత ఆగష్టు 92 నుండి ఆరు పర్యాయములు ఆంధ్రప్రదేశ్ అంతటా విజయవంతముగా నిర్వహింపబడినదని తెలియజేయుటకు ఆనందస్తున్నాము. ఈ కార్యక్రమములో ఇంకనూ ఎక్కువ. ఉత్సాహము చూపుటకు గానూ, ఇంకా ఎక్కువ సంఖ్యలో విద్యార్థులు అమృత హిందీ మౌఖిక పరీక్షకు కూర్చొనవలెనను ఉద్దేశ్యముతో ఇక ముందు ఆనగా జూలై 94 నుండి ప్రతి నెలాఖరు రోజును ఆయా కేంద్రములలో 'అమృత హిందీ మౌఖిక పరీక్ష' నిర్వహింపబడును.

అయితే 400 మంది విద్యార్థులను తయారు చేసిన ప్రచారకులను ఈ సభలలో సన్మానించుట జరుగుచున్నది. ఇంతవరకూ జరిగిన జిల్లా మహాసభలలో 400 మంది విద్యార్థులను తయారు చేసిన ప్రచారకులు సన్మానించబడిరి. ఇంతటితో ఆ జిల్లాలో ఉత్సవములు ముగిసి సంత మాత్రమున అమృత మౌఖిక పరీక్షా కార్యక్రమము ఆగదు. ఇంకనూ ఈ కార్యక్రమము నడుచును. కావున ప్రచారకులందరూ ఈ అవకాశమును వినియోగించుకొని అధిక సంఖ్యలో విద్యార్థులను తయారుచేసి హిందీ ప్రచార ఉద్యమానికి తోడ్పడగలరు. జిల్లా ఉత్సవాలు ఆయిపోయినప్పటికి ఆ జిల్లాలో తర్వాత 400 మంది విద్యార్థులు తయారు చేసిన ప్రచారకులను రాష్ట్రస్థాయి ఉత్సవాలు జరుగునప్పుడు సన్మానించబడును. అందుచే ఉత్సవములు జరిగిన జిల్లాలోని ప్రచారకు లందరూ ఈ సదవకాశమును ఉపయోగించుకొని ఇంకనూ అధిక సంఖ్యలో విద్యార్థులను తయారు చేసి సభ తరపున సన్మానము పొందగలరు. హిందీ ప్రచారోద్యమంలో తమ సహాయ సహకారాలు సదా లభించగలవని ఆశిస్తున్నాము.

అ. శంకరశాస్త్రి

కార్యదర్శి

488

ప్రవంతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

డిసెంబర్-1994

సంపాదకులు

శ్రీ వేమూరి ఆంజనేయ శర్మ

శ్రీ ఈమని దయానంద

శ్రీ అన్నదానం శంకరశాస్త్రి

దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభ-ఆంధ్ర

ఖైరతాబాద్, హైదరాబాద్-500 004

పరీక్షను మాత్రం ఆంధ్ర ప్రభుత్వం నడుపుతున్నది, అందులో ఉత్తీర్ణులైన విద్యార్థులకు మాత్రమే ప్రభుత్వమూ, సంస్థలూ తమ తమ విద్యాలయాలలో ప్రవేశాన్ని కలిపిస్తున్నవి. ప్రభుత్వ విద్యాలయాలలో ఆంధ్రప్రభుత్వమూ, సంస్థ విద్యాలయాలలో ఆయా సంస్థలూ పరీక్ష నడిపిస్తున్నవి. ప్రమాణపత్రాలు ప్రైవేటుకు సరిపెట్టబడ్డాయి. ఇది ప్రభుత్వనియమం సలహా సమితి సలహా. ఆ తర్వాత ప్రభుత్వం 6, 7 తరగతుల్లో హిందీని తీసివేసింది. దానిలో ఉపాధ్యాయుల సంఖ్య తగ్గింది. హిందీ ఉపాధ్యాయుల అవసరం వుండదు గనుక హిందీ ప్రైవేటు విద్యాలయాలు అవసరం లేదనీ, సంస్థలు విద్యాలయాలు నడిపించు కొంటే వాద్యత వారిదేననీ ఆ ప్రభుత్వం ప్రకటించింది. 6, 7 తరగతుల్లో హిందీ లేకపోవడం వలన ఉపాధ్యాయుల అవసరం తగ్గిపోయింది. అయినా ప్రజలలో హిందీ అభిమానం మాత్రం తగ్గలేదు. ఆ ప్రభుత్వం మారిన తర్వాత కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వం తిరిగి 6, 7 తరగతుల్లో హిందీని ప్రవేశపెట్టింది. సహజంగానే ఉపాధ్యాయుల అవసరం పెరిగింది. అందుకు పూర్వంలాగానే ప్రైవేటు విద్యాలయాలు గూడా నడుపుకొన వచ్చునని ప్రభుత్వం నిర్ణయించింది. ప్రవేశ విద్యాలయాలు తిరిగి ప్రారంభమైనవి. ప్రవేశ పరీక్షను ఆంధ్రప్రభుత్వం వెనకబెట్టాలనే నిర్ణయిస్తున్నది. మంచిదే. కాని సంస్థలు నడిపించే విద్యాలయాల సంఖ్యనూ, స్థలాలను గూడా ప్రభుత్వం శాసించడం ప్రారంభించింది. ఈ అధికారం ప్రభుత్వానికి ఎలా ఏర్పడిందో తెలియదు. ఆగిపోయిన విద్యాలయాలను తిరిగి ప్రారంభించవచ్చునని ప్రభుత్వం నిర్ణయించడం ఉచితమే. అంతేగాని స్థలాలను, విద్యాలయాల సంఖ్యను గూడా ప్రభుత్వం నిర్ణయించడం సమంజసం గాదు. ఈ నిర్ణయం వలన విద్యాలయాల నిర్వహణలో అనిశ్చిత వాతావరణం ఏర్పడి వున్నది. ప్రభుత్వం వివరీతంగా జాప్యం చేస్తున్నది. సంస్థలు ప్రభుత్వం నుండి ఆర్థిక సహాయం కోరడం లేదు. విద్యాలయాల సంఖ్యలో ప్రభుత్వానికి సంబంధంలేదు. సంస్థలు నడిపించే విద్యాలయాల స్థలాలనూ, సంఖ్యను గూడా ప్రభుత్వం శాసించబడుతున్నదని సమంజసంగా లేదు. అంతేగాక ఇప్పుడున్న స్థితి రాను రాను వికృతరూపం దాల్చి హిందీ ప్రచార ఉద్యమానివృద్ధికి అంతరాయం కలిగించేటట్లుగా కనిపిస్తున్నది. విద్యాలయాల సక్రమణ నిర్వహణ అవసరమే. అందుకు సంస్థలు కృషి జేస్తూనే వున్నవి. ఏదైనా లోటు ఏర్పడితే సరిచేసుకొన వచ్చును. హిందీ సంస్థలూ ప్రభుత్వమూ కలిసి ఆలోచించి ఈ పరిస్థితిని సరి చేయడం అవసరం హిందీ సలహా సమితి పునర్నిర్మాణం జరవడం న్యాయం అది జరిగితే హిందీ అభివృద్ధికి ఎక్కువ సహాయం లభిస్తుంది. చాలా సమస్యలు పరిష్కారం కాగలవు.

సహస్రనామ

మేఘ సందేశము- ఆధ్యాత్మిక దృష్టి

— డా॥ తలముడిపి బాలసుబ్బయ్య

ఏకఏవద్విదా భూత్వా ద్విదావ బహుదా పునః।
కద్రుహత్యం విమృష్టంచేత్ ఏకఏ వాచశ్చ్యతే॥

అనేది భారతీయ వేదాంత విచారసారం.
ఒకే బ్రహ్మపదార్థం జీవబ్రహ్మలై, అంతఃకరణాది
అనంత భేదాలను పొందిభిన్నత్వాన్ని సంతరించు
కున్నది. ఇందలి భిన్నత్వాన్ని విమర్శించి గ్రహిస్తే
ఏకత్వమే మిగులుతుంది అనేది అందలి తాత్పర్యం.

ఆదిశంకరులు ఆద్యైత ప్రక్రియలో,
మాందూక్యబాష్య ఆద్యంతాది శ్లోకాల్లో ఈ అంశాన్ని
అద్భుతంగా చిర్చా పూర్వకంగా వివరించారు.

ఏకః సచ్చిక్షుణ్ణాత్మా గళిత గుణగణో
నిర్వికారః పరాత్మా
మిథ్యామాయాద్యుపాదిర్పజతి బహువిధానిశ
జీవాదిభేదానః।

తత్త్వజ్ఞాన ప్రథావాత్ ద్రుతిమతి జనిత
ద్యానయోగాద్వివాశే
మాయాయాః తత్రయైక్యతం నిశ్చల మపిజగ
చ్చిద్యతే తత్త్వద్రష్టుః

సత్రామాత్ర నస్తువు ఒక్కటే. అది పరిచ్ఛేద
భూన్యము, జ్ఞానమయము, సుఖైక స్వరూపము.
గుణోపస్కర్షనంతో వికారరహితం అయినది పరమాత్
ఈ నిర్గుణ తత్త్వం సగుణ రూపాన్ని పొందింది.
ద్విదాభూత్వా అంటే ఇదే అర్థం. సగుణానికి
దేహోపాది అత్యంతావశ్యకమైనందున దానివల్ల
కలిగిన అంతఃకరణాది అనంత వృత్తు విజృం
భణే బహుత్వకారణం. ఇది ఏకత్వంలో
భిన్నత్వం. వస్తుతత్వాన్ని గ్రహించగల్గిన వాక్య
విచారానుభవాలవల్ల మాయాకల్పితమైన భిన్నత్వం
సశిస్తే మళ్ళీ ఏకత్వమే మిగులుతుంది. ఇది
భిన్నత్వంలో ఏకత్వం. భారతీయ వేదాంత ప్రతి
పాదితమైన సర్వోత్కృష్ట సత్యం ఇదే.

‘ప్రజ్ఞానాంకు ప్రతానైః స్థిరచర నికరవ్యాపి
భి ర్వాప్యప్యేక్యం’ అనీ, ‘యోవిశ్వాత్వా విదిజ
విషయాన్ ప్రాశ్యతోగాన్సన్ధవిష్టాన్’ అంటే శ్లోకాల్లో
శంకరులు చక్కగా విడమర్చారు. ఈ అంశాన్ని.

మరి ఇంతటి అగాధమైన తాత్త్విక భావదా
రకు, మేఘసందేశానికి పొంతన ఎలా సాధ్యమో
తుంది అనే ప్రశ్న ఇక్కడ తప్పక తలచుకుంది.

పేరులేని, ఏమాత్రమూ గుర్తింపుకు నోచని
ఒక యువకుడు (కల్పితయక్ష) భార్య లొల్యంతో
ఒక ఉద్యోగ నిర్వహణలో నేరంచేసి తన యజ్ఞ
మని కోపానికి గురై ఉద్యోగంనుండి తొలగింప
బడి శిక్ష అనుభవిస్తున్నవాడు. ఆమె వియోగ
దుఃఖాన్ని భరించలేక తన మేమన్నీ ఏదో లాగ
భార్యకు తెలుపాలనే తపనలో, కనపడిన మేఘమనే
జడపదార్థాన్ని యాచించిన ఒక ఉన్నత ప్రేలా
పన మేఘసందేశంలోని ప్రధానాంశం. దీనికి, పర
తత్త్వవేదనకూ సంబంధం ఎలా?

అద్భుతమైన కాళిదాసుని శబ్దార్థసంయోజనా
సామర్థ్యం, పర్వత వైశాల్యం, విషయ నిర్వహ
ణలో మేఘసందేశ బెక్కువై్యానికి అదారంగా
నిలిచాయన్నది నిర్వివాదం. అయినా ఆ మహాకవి
తాత్త్విక భావదార అనే జీవం ఈ కావ్యోపాధి
ఉనికికి మూలమైందన్న విషయమూ నిర్వివాదమే.
కావ్య సౌందర్యం అందరికీ బైటికి కనబడు
తుంది. తెలియగలిగితే అందరి తాత్త్విక
సంస్కారం ఆలోచనకు అనుభవం బెటుంది.

కాళిదాసు గొప్ప అద్వైతి. వాగర్థరూపులైన
(జగత్తు బ్రహ్మలు) పార్వతీ పరమేశ్వరులను
'పితరా' అనే ఏక వదగతంగా అద్వైతంగా
దర్శించిన మహామహిషి, శ్యామలాదండకం, లఘు
చూపుడు అంటా నకల జనన్యాదిస్తవ పంచకం,
దగ్ధ వచంధిక అనే కాతాద్వైతగ్రంథం మొదలైన
అధ్యాత్మిక సాహిత్యాన్ని పుష్కలంగానే వెం
యించిన దీశాలి. ఆయన లోకికసాహిత్య కవికుం

గురుత్వమే ఆయన అధ్యాత్మికతను మరుగు
పరిచింది.

మేఘసందేశం— తాత్త్వికత

మేఘసందేశ కావ్యంలో కాళిదాసు మహాకవి
బచ్చికంగా, విచిత్రంగా 'ఏకక్రియాద్యర్థ కరీ
బభూవ' అన్నట్లుగా జగత్తు, ఈశ్వరుడు అనే
భౌతిక తాత్త్వికాంశాలను ఏకశ్రద్ధగణించాడు.
పడుగు పేకం పోగులను వస్త్రంగా నిర్మించే
ధర్మాన్ని ఇక్కడ కాళిదాసు అన్యతంగా
నిర్వహించాడు.

మేఘసందేశంలో కథానిర్వహణను కేవలం
రెండు సర్గలలోనే కాళిదాసు నిర్వహించాడు,
వీటికి పూర్వ, ఉత్తర మేఘాని ప్రసిద్ధి.

పూర్వమేఘంలో నిజకాంతా వియోగియైన
యౌవుడు మేఘంతో తన ప్రియురాలికి సందేశం
పంపదలచి, ప్రార్థించి, తను వినిపిన అరికా
నగరానికి మార్గనిర్దేశం చేయడం విషయం.
ఉత్తర మేఘంలో అరికానగరవర్జన, తనయింటి
చిరునామా, కాలతాసందేశాలు విషయం. ఇదంతా
భౌతిక విషయం.

ఇక తాత్త్వికంగా పరతత్త్వ సాధనా మార్గ
సిద్ధిగానికి పూర్వమేఘమూ, పరతత్త్వ వేదనామయ
మైన సగృహవస్థితికి ఉత్తర మేఘమూ ప్రతీకలు.

మేఘసందేశంలో అటు కథాపరంగాగానీ,
ఇటు తాత్త్వికంగా గానీ మూడే పాత్రలు లేక
అంశాలు ప్రధానమైనవి. అవి యౌవుడు మేఘము,
అరికావట్టజము. తాత్త్వికంగా ఈ మూడూ అతి
ప్రధానమైన మౌలికాంశాలకు ప్రతీకలు. ఈ
మూడింటిలో యౌవుడు, మేఘము ప్రక్కక్ష,

పూత్రులు. అంతావట్టజం పరోక్షపాత్ర. మేమనికి యిటుడు 'యత్ర, యన్మీవ్' అంటూ పరోక్షమైన అంతా నగరాన్ని బ్రహ్మపదార్థాన్ని అపరోక్షం చేసుకున్నట్లుగా అనుభవానికి అందేటట్లుగా వర్ణించాడు.

అంతావట్టజం— మాయోపాధి విశిష్టమైన ఈశ్వరునికి ప్రతీక. అంటే రజస్తమోగుణాంను అప్రవచనంగా తిరస్కరించిన ఉపసర్జకశక్తి శుద్ధ సత్యగుణం మాత్రమే మిగిలిన చైతన్యమే మాయ దీనితో కూడిన తత్త్వం వరమాత్మ (మాయా శబలం) అని ఆత్మం దీన్ని వేదాంతం అట్ పదార్థం అన్నారు.

యిటుడు—అంతఃకరణం దానికి సంబంధించిన సంస్కారంతోకూడి, తనకంటే వేరైన ఉపాధి (దేహదులు) విశిష్టమై చిత్ ప్రతిబింబప్రాయమైన జీవాత్మకు ప్రతీక. వేదాంతం దీన్నే 'తత్త్వం' పదార్థం అన్నారు.

అయితే వాస్తవంగా ఒక్క ఉపాధి పవిత్రం లో తప్ప ఈ జీవాత్మలకు భేదం లేదు. (జీవ బ్రహ్మణ్యో రూపాధికో భేద) అనే విషయాన్ని అనుభవంలో సాధించాలి. ఆ అనుభవానికి ఆధార ప్రాయమైన సాంప్రదాతిక స్థూలదేహానికి ప్రతీక మేమం. స్థూలదేహం ఉండేగాని జీవిస్తుండదు. జీవునికే వేదన. ఉపాధి తొలగితేగాని స్వరూపస్థితి లేదు. ఇదో విచిత్రాంశం.

ఉపాధి ఉండేగాని తెలుసుకునే అవకాశం ఉండదు. ఉపాధి పోతే గాని స్వరూపస్థితి లేదు ఇది ఉండేగాని అది లేదు, ఇది ఉండితూడా అదిలేదు అనేవైరుధ్యం ఈ విషయంలో కొట్టవచ్చినట్లు కనపడుతుంది. ఈ విధమైన జీవేశ్వరం అభిన్నతను

స్థాపించే సాధనానుభవానికి మూలమైన 'అనీ' అనే బ్రహ్మనువాసంధానమే ఇక్కడ మేమం

మేమ సందేశ కావ్య వ్యాజంగా తన అపార భావనా బలంతో భారతీయ తాత్త్విక చింతనకు మూలకం దాలైన వేదోపనిషత్సార భూతమై, సర్వోత్కృష్టమైన 'తత్త్వమసి' అనే మహావాక్య విచార దారను కాళిదాసు వివరించినాడనే భావన బలంగా కలుగుతున్నది.

మేమసందేశం విప్రలభశృంగార కావ్యం, విప్రలభం అంటే వియోగం. వియోగం పొందటం అంటే ఒక విషయాన్ని వదులుకొని దానికి దూరం కావడం. దీనికి మూలం త్యాగం. సాధారణంగా మనశ్శబ్దలేని వస్తువు విషయంలో మనకు వ్యామోహం లేకపోవడం అంటే అభావ వైరాగ్యం కొంత వరకు సాధ్యం కావచ్చునేమో కానీ ఏదైనా విషయం (సుఖం) ఎదురుగా అందుబాటులో ఉన్నప్పుడు దాన్ని వదులుకోవడం అంటే భావ వైరాగ్యం చాలా కష్టం. చాతాంబు పర్ణాశనులైన విశ్వామిత్ర వరాహరాదులు కూడా త్యాగినికే దూరంకాలేక పోయారు, అందుకల్ల భావవైరాగ్యం అతిప్రయత్నసాధ్యం దీనికి వత్తాగం (మాఫ లేవు కదాచన) జీవం. దీనికి —

యథామృతస్తథా జీవన్ యథానతితథాసతి
యస్యేష బుద్ధి లాభస్సౌత్ పరితప్యేత
కేన స॥

అంటూ ఆదికవి వాల్మీకి రావణాటను ఏర్పరచాడు జీవిస్తూ కూడా మృతుని లాగా నిర్వికార స్థితి పొంది లేని విషయంలో లాగా ఉన్నదాన్ని కూడా లేనట్లు చూడగలిగే బుద్ధిని పొందిన మానవుణ్ణి భాధించేదే ఉండదని దీని సారాంశం.

అలాగే ఇక్కడ మేమనందేళంలో విప్రలంభ శృంగాదానికి—సాంసారిక వైరాగ్యం అని అర్థం. నిత్యానిత్యవస్తువివేకంతో ఇహముత్రపరిభోగ వైరాగ్యస్థితిని సాధకుడు సాధన చేస్తున్నాడని తాత్పర్యం. ఈ సాధనలో సాధకుడు పరి వ్యామోహాన్ని ఏదిలేక సాధన తంగాన్ని పొంది స్వాధికారం నుండి బ్రహ్మదయ్యాడు. అంతుకని పునస్సాధన కొనసాగించాలి. ఆ సాధననే మేమనందేళం.

ఇక్కడో రహస్యంకూడా ఉంది. సమస్తమైన స్యపారమార్గికసత్తనుండి విడివడి దేహిగా మారిన వ్యవ్తివీరతత్త్వం ఆ ఎడతాటుకు తల్లిడిల్లి స్వయాప స్థితిని మళ్ళీ పొందడావితై (జీవుడు) పొందే వేదనే ఇక్కడి యక్షుని ఆ వేదన.

కల్పితాంతా నిరహ గురుణా స్వాధి
కారాత్మమత్తః
కాపే నా సంగమిత మహిమా వర్ష
భర్తః ।
యక్షశృకే జనక తనయాస్నాన పుణ్యోద
కేమ
స్మిగ్ధద్వాయా తదవశనశీం రామగిర్వాశ
మేమ ॥

అంటూ వస్తునిర్దేశంతోనే కాళిదాసు మేమనందేళాన్ని ప్రారంభించాడు. ఈ అంటే ప్రకృతి సమ్మిశ్రితుడైన జీవుడనీ, చిత్ అంటే కేవల శుద్ధచైతన్యమైన పరమాత్మ అని 'కల్పిత' శబ్దంతోనే కాళిదాసు జీవబ్రహ్మై క్యాన్ని సాధించాడని ిర్దేశ విశ్వాసం. 'కల్పిత' అనే పదం అవ్యయం. అవ్యయం అంటే నాగం లేనిది. లింగవిత్ క్తి వచన భూన్యమైన పదం అవ్యయం అని వ్యాకరణ పరిభాష, అంటే సజాతీయ విజాతీయ సర్వగత

భేదరహితమైన శుద్ధ సత్యమని అర్థం. దీనిలో లింగం—విజాతీయ భేదం. విభక్తి—సజాతీయ భేదం. వచనం—స్వగత భేదం

ఇంకో విధంగా కల్పిత—ఒకడు. ఇది వ్యవ్తి జీవ తత్త్వానికి ప్రతీక. కాంతా విరహగురుణా— అనేదానికి ప్రియురాలు వియోగదుఃఖ అధికత్య అని సాధారణార్థం. ఇక్కడ 'కాంతా' అంటే శ్రీ అనే కాకుండా మరో రహస్యం ఉంది. 'కాంత' శబ్దానికి కన్య—సుఖస్య అంతో—నిశ్చయో అలేటి కాంతః అంటే సుఖము యొక్క నిశ్చయస్థితి అని అర్థం. అంటే నిరతిశయానందమైన సమస్త బ్రహ్మ స్వయాపవని అర్థం. ఈ వ్యవ్తి సమస్తలే క్షరాక్షర పురుషులు.

ద్వావిమా పురుషౌతోకే క్షరశ్చక్షర ఏవచ
క్షరస్సర్వాణి భూతాని కూడస్థోఽక్షర
ఉచ్చతే ॥

అంటూ ఈ అంశాన్ని గీతాచార్యుడు స్పష్టపరచాడు. ఆ సమంతాల్ విరహః— అవిహరః కాంత + అవిరహః కాంతా విరహః లేన గురుణా అనే పదచ్ఛేదం ఇక్కడ చేయాలి. 'కాంతశబ్దానికి పరతత్త్వం అని అర్థం కనుక దాని నుండి విడి వడివ జీవతత్త్వం అవియోగానికి దుఃఖపడిందని అర్థం. కాంత శబ్దం పరబ్రహ్మ దోధకమని విష్ణు సహస్రనామాలా, భాగవతం ధృవపరుస్తున్నాయి.

స్వాధికాత ప్రమత్తః— అంటే సాధన చతుష్టయ విశిష్టమైన అది కారిత్యం నుండి సాధకుడు (జీవుడు) బ్రహ్మదయ్యాడని అర్థం. కాపేనాస్త్రం గమిత మహిమా అంటే ఐశ్వర్యం. ఈశ్వర భావం, దాన్ని పోగొట్టుకున్నాడు (అజీహుణ అష్ట విభూతులు). వర్షం సంవత్సరం. నూరా, ఒక్కటా అనే

బేదాన్ని ప్రక్కకు పెడతే వర్షం అంటే (మానవ)
జన్మ అవి అర్థం. అంటే సాధకుడు సాధన భంగం
వల్ల మరో బన్మ ఎలాదని తాత్పర్యం. జనక తన
యాస్నాన పుణ్యోదకము—సీతారాములు ప్రకృతి
పురుషులు. వారికి నిత్య సంస్కరం. అంటే ఐక్యం.
రామగిరి-రాముడు విగ్రహహుతుడైన ధర్మం. అంటే
యశుడు గిరిలాంటి అవంబంపైన నిర్వికల్ప
సాధనలో మగ్నుడయ్యాడని అర్థం.

తస్మిన్నద్రే కతి చిదబలా విప్రయుక్తస్యకామీ
సీత్యా మాసాన్ కనక వలయ త్రం శరిత
ప్రకోష్ఠః
ఆషాఢస్య ప్రథమ దివసే మేఘ మాశ్లేష్ఠ
సానుం
వప్రక్షిదా పరిణతగజ ప్రేక్షణీయం దదర్శ॥

అబలా విప్రయుక్త :- అంటే ఇక్కడ నిజ
ముక్తి కాంతా వియోగం పొందిన, సతామీ-మోక్ష
మిచ్చు; అంటే మోక్షకాంక్షియైన జీవుడు, అతడు
కనకవలయ త్రంశరిత ప్రకోష్ఠం-కనతి దీప్యత
ఇతికనకః-ప్రకాశించునది అయిన వలయం అంటే
చుట్టూ-అంతటా నిండిన నిజనిరాకార నిర్గుణ
చైతన్యం త్రవ్వః- దాని మండి జారిన, ప్రక్క-
ష్వతే ప్రావరజాల్ బహినిస్సార్కత ఇతి ప్రకోష్ఠః
అంటే ఉపాదిలోకి జారిన జీవుడు అని అర్థం.
తస్మిన్నద్రో-ఆ నిర్వికల్ప సమాధిలో, కతి చిన్మా
సాన్ వీత్యా-అంటే కొన్ని సాధనలను సాధించిన
తర్వాత మస్యతే-పరిమీయదే అనేన ఇతి మాసః-
అంటే కొలువదానికి అందని కాలాన్ని పరమా
త్మను కొలిచే సాధనం. మేఘాన్ని అంటే తనలోని
అశ్విమయమైన స్థూందేహాన్ని తెలుసుకున్నాడు
సాధకుడు. ఇది ఎప్పుడూ అశ్విష్ట సానువే ననోతి
సుఖం దదాతితి సానుః-నిరతిశయ సుఖాన్నిచ్చే
ఆత్మతత్త్వం సుఖైక స్వరూపమైన ఆత్మను

అంటిపెట్టుకుని ఉన్న జీతత్త్వం దాన్ని 'దదర్శ'
అంటే అనుభవగోచరం చేసుకునే ప్రయత్నంలో
ఉన్నాడని అర్థం. 'శేషాన్ మాసాన్ గమయ'
అని తర్వాత చెప్పడం వల్ల ఇప్పుడు గడిపిన
మాసాలు-సాధనలు ఎనిమిది. ఇది పరంజలి మహర్షి
పేర్కొన్న యమనియమాది అష్టాంగ సుష్టానానికి
ఉపలక్ష్యకం కావచ్చు.

తస్యస్థిత్వా కథమపి పురః తౌతుకాదాన
పేతోః
అంతర్భాష్య శ్చిరమనుచరో రాజరాజస్య
దధ్యౌః
మేఘాలోకే భవతి సుఖినో స్యస్యదా వృత్తి
చేతః

కంతాశ్లేష ప్రణయినిజనే కింపునర్ధారసంశే॥

తస్యపురః కథమపి స్థిత్వా-బాహ్యదిక్మైన
ఆ మేఘదర్శనం అతనిలో తౌతుకాన్ని కలిగించింది.
ఈ తౌతుకం అందోళన అనీ, ఉత్సాహం అనీ
రెండు విధాలు. ఉపాది అంటే స్వరూప స్థితి
లేదనే అందోళన, ఉపాది వల్లనే కదా పరతత్త్వం
తెలిసేది అనే ఉత్సాహం, ఈ మేఘదర్శనం
అతనికి కళ్ళనీళ్ళు తెప్పించింది. ఇవి ఒక విధంగా
దుఃఖ బాష్యలు, మరో విధంగా ఆనంద బాష్యలు.
ఈ అంశాన్నే 'మేఘాలోకే భవతి సుఖినోపి' అంటూ
అర్ధాపత్రి సహిత అర్ధాంతరంలో కాణిదాసు
అద్భుతంగా సమర్థించాడు.

ప్రత్యాసన్నే నభసే దయితాశీవి తాలంబనార్థి
జీమూలేన స్వకుశలక్షయాం హరయిష్యన్
ప్రవృత్తిం॥

సప్రవృత్తిః కలజనమైః బ్రహ్మచర
తస్మై
ప్రీతఃప్రీతి ప్రముఖవచనం స్వాగతం
కృణుమాంః॥

ప్రక్యాసన్నే నభసి-అంటే శ్రావణమాసం
సమీపించింది అని సాధారణార్థం. కాని ఇక్కడ
సాధకాని నభస్సు అంటే ఆకాశతత్త్వం, దానిలో
లీనం అయ్యే అవగాం చేరువ అయిందని అర్థం.
మేఘైర్నుభావిత-నభఃమేఘాంతో అంటే ఉపా
ధంతో ప్రకాశించని ఆత్మతత్త్వం అని అర్థం.
ఈవిషయంలో ధూమేనావియతే చహ్నః యథా
దర్శ్యమతీతవ॥ అనేది గీతాదార్యుని సమర్థన.
దయితా జీవితాలంబ నాధీ-క్షుక్తకోనే కాశ్యతా
లంబనాన్ని అర్థించిన సాధకుడు అని అర్థం.
జీమాతేన-మేఘంచేత- జీవనం-ఉదకం, మూయితే
బద్ధతే అత్రజీమాతః-దీనియందు ఉదకము
బంధించబడును. ఉదకం అంటే నారం-పరమాత్మ
స్వరూపం అని అర్థం. పరమాత్మ స్వరూపాన్ని
తనలో బంధించిన ఉపాధి మేఘం. దానితో స్వకుం
డయ్యాం ప్రవృత్తిం హరయిష్యన్-ఇక్కడ ప్రవృత్తి
అంటే వార్త అని సాధారణార్థం. కాని ప్రవృత్తి
అంటే జననమరణ చక్రం. దాన్ని హరయిష్యన్
పోగొట్టుకొన దంటి అని అర్థం. ఇది స్వకుశల
మయి. మనకు కుశలాన్ని కలిగించేది. మంచిని
కలిగించే దాన్ని వదిలించుకోవడం ఎందుకు? అంటే
ఇక్కడో కీడుకుంది. ఇష్టమైనది వదిలించుకు
వల్ల సుఖం, అనిష్టమైనది తొలగినందు వల్ల
సుఖం. ఇక్కడ ప్రవృత్తి అనే భవరోగం తొలగి
నండువల్ల అది కుశలమయి అయింది. అటువంటి
మేఘాన్ని అర్పించి ప్రార్థించాడు యశుడు, ప్రవృ
త్తికి మూలమైన మనస్సు మచో టక్కరింది. దీన్ని
మంచి మాటలతో మళ్ళించాల్సిందే కానీ కాసిత్రే
మాత్రం త్రిప్పికొడుతుంది.

అ సంశయం మచో బాహో మనో దుర్ని
ప్రహం చం॥
అభ్యాసేనశు కౌంతేయ! వైరాగ్యేణచగృ
న్యాతే॥

అంటూ గీతాదార్యుడు మనోనిగ్రహంలోని
శ్లోకాన్ని స్పష్టంగా చెప్పాడు. ఇక్కడ ఒకే
విషయాన్ని దేహమనీ, ప్రాణమనీ, మనస్సునీ
అవసరాన్ని బట్టి చెప్పడంలో వ్యత్యభేదమే కాని
వస్తుభేదం కాదని గుర్తుపెట్టుకోవాలి.

ధూమజ్యోతి స్ఫులింమరుతాం సన్నిపాతః
కృమేఘః
సందేహాః కృవతు కరణైః ప్రాణభిః ప్రావ
ణియాః॥
ఇత్యాత్మ క్యాదపరిగణయన్ గుహ్యక
స్రందయ్యాచే
కామార్దాహ ప్రకృతి కృపణాః చేతనా
చేతనేషు॥

మేఘసందేశ కావ్యానికి, కాళిదాసుని రాత్రిక
దృష్టికీ మౌలికాధికరణంగా నిలిచింది. ఈ శ్లోకం.
అందుకనే కాళిదాసు దీన్ని జాగ్రత్తగా చాలా
బలమైన విషయం, అర్థాంతస్యానం అనే అలం
కారాల సంస్కృతితో నిర్వహించవలసి వచ్చింది.

ప్రపంచం పంచభూతాల సమ్మేళనం.
అయితే చార్వాకాది దర్శనకారులు ఆకాశతత్త్వాన్ని
అంగీకరించలేదు. కారణం ఏమంటే అది నితాకార
నిర్గుణతత్త్వం కావడమే. అంటే అది ఇంద్రియానికి
ప్రత్యక్షంగా గోచరించదు. ఆకాశమాత్ర-శబ్దం.
మనం శబ్దాలను వినిగలుగుతున్నామంటే కార్యం
జరిగింది. కానీ కారణం పరోక్షం (కనపడనీది).
కారణం లేదని కార్యం జరుగదన్నది వ్యాప్తి.
వ్యాప్తి ఉన్నచోట కార్యాన్నిబట్టి కారణాన్ని

అనుమతి 'హిమా' ద్వారా సాధించాలి. అందువల్లనే శబ్ద మాత్రను బట్టి ఆకాశభూతాన్ని అంగీకరించక తప్పలేదు. తర్కం అనుమతి ద్వారా సాధించిన అంశాన్ని సత్యమై, శాస్త్రీయమైందిగా పేర్కొంది. ప్రమాణాల్లో అనుమానావేతే అగ్రతాబూతం అనేది తత్త్వనేత్రం నిశ్చితాభిప్రాయం. అనుమానం ద్వారా పరోక్షాన్ని భేదించి అనుభవపూర్వకంగా ప్రత్యక్షం చేసుకోవడాన్నే ఆద్యైత వేదాంతం అవరోక్షానుభూతి అనింది. ఈ విధమైన ఆకాశతత్త్వాన్ని మిగిలిన నాలుగు భూతాలనుండి వేరుచేసి 'నభస్' అని ముందుగానే కాళిదాసు సాపించాడు.

పంచకోశాంతరస్థిత విలక్షణమైన ఆత్మ స్వరూపాన్ని గ్రహించడానికి అవసరమైన విశ్లేషణను కాళిదాసు బలంగా ప్రతిపాదించి ఈ శ్లోకంలో నిక్షిప్తం చేశాడు.

అన్నమయమైన స్థూలశరీరాంతర్గత ప్రాణాది కోశాదులకు ఉపలక్షకాలే ఈ ధూమజ్వోతి స్థలిం మరుత్తులు. ధూమం—పృథివీతత్త్వం. ఇది దప్తి నిరోధకమైనది, గాఢమైనది, క్షేకకారకమైనది. ఇక్కడ కాళిదాసు పృథివీతత్త్వం తర్వాత 'ఆత్మనా ఆకాశస్సంభూతః' అనే శ్రుతినిత్యక్రమానికి భిన్నంగా—స్థలిం తత్త్వానికి బదులుగా—తేజస్తత్త్వాన్ని చెప్పాడు. ఎందుకిలా జరిగింది? అనే ప్రశ్న పస్తుంది. అన్ని తత్త్వం—చైతన్యం అంటే ప్రాణం. ప్రాణానికి స్థూల శరీరానికి ధూమాగ్నులంటి బ్యాప్టి ఉంది. ఇవి అచినాభావమైనవి. అందువల్లనే ఇలా చెప్పవలసివచ్చింది. స్థలిం—నారం అంటే జ్ఞానం. మరుత్తు—సంస్కార జన్యమైన వాననావృత్తి ఈ నాలుగూ వానికి సమీపంలోని ఆకాశతత్త్వంలో 'ప్రత్యాసన్నే నభస్' లో విలీనం కావాలి.

ఏషస్వయంజ్వోతి రశేషసాక్షి
విజ్ఞానకోశే విలసత్కృష్ణః
లక్ష్యం విధాయైవ మనద్వైలక్షణం
అఖండ వృత్త్యాతయానుభావయః॥ (వివేక చూడామణి)

అంటూ శంకరులు ఈ అంశాన్నే సిద్ధాంతీకరించారు.

ఏషః—స్థూలదేహం—ధూమం
స్వయంజ్వోతః—జ్వోతి
విజ్ఞాన కోశే—స్థలిం
అఖండవృత్తి—మరుత్తు
అనుభావనం—ఆకాశం

అనేది పంచభూతాలకూ వాని మాత్రకకూ ఉన్న సంబంధం.

ధూమజ్వోతిస్థలిం మరుత్తులై ని జడ పదార్థాలెక్కడ? కుద్ధ జ్ఞానమయమైన సందేశార్థాలు ఎక్కడ? అంటే—సందిశ్యంత ఇతి ఇతి సందేశాః చక్కగా చూపే అర్థాలు, తెలిపే అర్థాలు, అని అర్థం. ఇక్కడ సందేశార్థాః అనేదానికి తెలియబడే ఆత్మతత్త్వం చైతన్యం అని అర్థం. ఇతి ఉపదేశాల వల్లగాని, బుద్ధివల్లగాని, శాస్త్రజ్ఞానం వల్లగాని లభించదు. దానికై ఎవరు తీవ్ర తపసలో ఉంటారో వారికి అదే తెలుస్తుంది—

'యమేవైష పృణులే తేన లభ్యః
తస్యైతతత్త్వా విపృణులే తనుం స్వాం|'

అని శ్రుతి (ముండక) దృష్టాంతం. ఈ జడ చైతన్యాలకు హితు ఎట్లాగ అన్నదే ఇక్కడి విషమాలంకారసరమార్గం. ఇది అది కాదు అంటే—చైతన్యం జడంకాదు, దీనికి సంబంధించిందే అది చైతన్యంలోందే జడం అనే వైరుధ్యాన్ని కాళిదాసు అద్భుతంగా విషమాలంకారం ద్వారా సాధించాడు.

అత్యుత్పాక-అత్తుత త్వంతో చిరిగి కల
చాలనే తీవ్రమైన ఇచ్చతో-ముముక్షుతతో, గుహ్య
కుదు-నిశీన్ గుహంతీతి గుహ్యకా-నిధులను
రక్షించే యతులే గుహ్యకులు గుహ-సంవరణే-
అంటే వక్షియార యుక్తమైన కుత్సిత దేహోపాధిని
పొందిన జీవుడని అర్థం. అధాంతరన్యాసం అంటే
అనువక్తమైన అర్థంతో చెప్పబడేది అంటే ఉన్న
జీవతత్వాన్ని పరోక్షమైన అత్తుత త్వంతోనే
చెప్పాలి-సమర్థించాలి అని అధాంతరస్యాసాంకార
సార్థక్యం.

ఇక్కడో సృష్టి రహస్యం కూడా నిక్షిప్తమై
ఉంది. జీవునికి అతి సమీపమైన పూర్వరూపం
మేఘం అనేది ఉపనిషత్ప్రతిపాదకమైన సత్యం
ఈ విషయాన్ని 'పంచాగ్ని విద్య' అనే పేరుతో
చాంధోగ్యోపనిషత్తు స్పష్టంగా వివరించింది.
పాంచాలరాజుకూ - గౌతమ శ్వేతకేతులకూ
జరిగిన సంభాషణలో 'పంచభూ
మాపూతాహః పురుషవచసోభవంతి అనే
దానికి సమాధానంగా రాజు' పర్జన్యోవాసగౌత
మాగ్నిః, తస్యచాయః ఏవసమిత్, అభం-నూమో,
విద్యుదర్చిః ఆశనిః అంగారా, హ్రోదనయావిస్సు
లింగా' అంటూ మేఘయొక్క సావయవత చెప్ప
బడింది. మేఘము-అగ్ని, వాయువు-సమిర,
ధూమం-కిరణాలు, విద్యుత్ (జ్యోతి)-జ్వాల,
పిడుగు-నిప్పుకణము, ఉరుములు-నిప్పురవ్వలు.
ఈ అగ్నికి దేవతలు ప్రాకృతిక శక్తులు చంద్ర
బిందువును ఆహుతి చేస్తారు. దీనివల్ల వర్షం
ఋతుస్తుంది. జీవోత్పత్తి జౌతుంది, ద్యులోకాగ్ని
మేఘాగ్ని, వ్రుతిహాగ్ని పురుషాగ్ని శ్రీరూపాగ్ని
అనేవే పంచాగ్నీలు. ఇవే జీవోత్పత్తికి మూలం
అనేదే పంచాగ్ని విద్య. ఇందులో మేఘాగ్ని దాని

అంగానే కాళిదాసు ఇక్కడ
వరుత్తులు అన్నాడు.

'శాతంవంశే భువన విధితే' అనే శ్లోకంలో
యతుడు మేఘుణ్ణి ప్రాగది తనకోర్కె- తీర్చును
ప్రార్థించాడు.

'సంతప్తాచాం త్వమసి శరణం తత్ప్రయోద|
అనే శ్లోకంలో మేఘుడు వెళ్ళవలసింది. కుజేరుని
రాజధానియైన అలకానగరమనీ, అది అతనికి
తప్పక చేరవలసిన స్థలమనీ చెప్పాడు యతుడు.
అలకా-అంటే అలయతి-భూషయతి, స్వస్థాన
మత్యలకా-తన స్థానాన్ని తానే అలంకరించుకునేది
అలక, అంటే దాన్ని అలంకరించగలిగిన మరొకటి
లేదని తాత్పర్యం. ఇది అఖండమైన నిరాకార
నిర్గుణ పరమాత్మ తత్వానికి ప్రతీక-

'నతద్భాసయతే సూర్యః నశశాంకోనపావకః||
యం ప్రాప్యననైవరేతే తద్ధామ పరమంమమ||

అని గీతాచార్యుడు స్థాపించాడు-

నిరస్తమాయాకృత సర్వభేదం
నిత్యం ధృవం నిష్కల మప్రమేయం|
అరూపమవ్యక్త మనాఖ్యమన్యయం
జ్యోతిః స్వయంకించిదిదంచకాన్తి|

అని ఆదిశంకరులు వివరించినదీ ఈ ఆధిష్టాన
బ్రహ్మమే. ఇది అనుత్తమం. అంటేదీని కంటే
మించిన మరొక ఉత్తమమైనది లేనిది 'తమేవ
భారతమను భాతిసర్వం' కతవల్లి. స్వస్థానాన్ని
అలంకరించటం అంటే జీవుడు ఉపాధిని వీడి
నిరావరణుడై స్వరూపస్థితిని పొందడం అనికూడా
అలకా అనేదానికి అర్థం.

‘కర్త-యదప్రకరతి మహిమచ్చిలింధ్రా
మపంధ్యాం’

అనే శ్లోకంతో ‘ఉచ్చిలింత్రా’ అంటే సాధకుడు
సాధనా వ్యక్తుడు అయిన రహస్యత క్రమంగా పుట్టి
గొడగుల్లాంటి అన్యతారక వాసనలు తొలగు
తాయని అర్థం.

‘యదా సర్వే బ్రవిద్యంతే హృదయస్నేహ
గ్రంథయః’

అథమర్హ్యైశ్చతో భవత్యేతావద్యోసుకాసనం॥

అంటూ కఠోపనిషత్తు ఈ వాసనాగ్రంథులు
చేదించబడితేనే అమృతత్వం సిద్ధిస్తుందని కాసిం
చింది. అపంధ్య-అంటే వ్యర్థంకాని సాధన.

గర్భితం-అనేది సాధకుని దీక్షా చార్యతకు
ప్రతీక
ఆ తైలాసాత్-బ్రహ్మైక్యంతోనే పరిసమాప్త
అయ్యేసిరి

కల్ప సాధన అని అర్థం. నభసి-అధిష్ఠాన
సత్తను చేరడాన్ని గురించిన సాధనలో రాజ
హంసలు-యోగీశ్వరులు మేమునివెంట ఉంటామని
అర్థం. యోగులమార్గమే సహాయకారి కాగలదని
తాత్పర్యం. ‘మహాజనో యేనగతః స వంధా’
అనేది పెద్దల అనుభవసారం.

‘మార్గం తావద్రుణత్వత్ప్రయాణానుశూచం
మార్గం అంటే పరతత్త్వ సాధన క్రమం అని
అర్థం. ఆ తర్వాతనే సందేశం. భిన్నః భిన్నః-
భిన్నమ, షీః షీః-స్రోతసాం అని అనడంలో-
జ్ఞానంఅంటే సమ్యగవేషణ. చక్కగా పరతత్త్వాన్ని
వెదకడం. ఈ ప్రయత్నంలోని సాధనలో మధ్య
మధ్యన ఏకాగ్రత దెబ్బతినవచ్చు, పర్యటాంపై

చిత్రాంతి, నదీజలాంతో పుష్టిని పొందమని చెప్ప
డంతో సాధకుడు మళ్ళీ అచలస్థితిని అంటే
నిర్వికల్పస్థితిని పొందాలని అర్థం. ప్రోతఃపయః
అంటే దీక్షలం అనేది అఖండంగా ప్రవహించే
నిరంతర ధ్యానదాతను మళ్ళీ పొందడం అని
అర్థం. ఇక్కడ భిన్నఃభిన్నః షీఃషీః, అనే
ద్విరుక్తి సాఖిప్రాయత ఇదే.

రత్నచ్ఛాయావ్యతికర ఇవ ప్రేక్ష్యమే తత్పు
రస్తాత్

వల్మీకాగ్రాత్రభవతి ధర్మాఖండమాఖండంశ్య
యేన శ్యామం వపురతితరాం కాంతిమావత్య
తేతే
బర్హేణేవ స్ఫురితరుదినా గోపవేషస్య విష్టోః॥

ఈ ఎదుట ఉండే పుట్టరంగుడు నుండి
పుట్టిన వద్మ రాగావి కాంతులు వెదజల్లే ఇంద్ర
ధనుస్సు వల్ల నీ దేహం వింభంకో ప్రకాశించే
శ్రీ కృష్ణుని శరీరంలాగా ప్రకాశ చగండని దీని
వాఙ్మార్గం.

30-వలంతే దలంతే ప్రాణినో అత్ర
శ్రీకం. వల సంవరణే, సంవరణే అంటే జంతు
వులు దీనియందు సంవరించును అని అర్థం. అంటే
పుట్ట ఉపాధి నహతుడైన జీవునికి ఉపలక్షకం.
అఖండయతి-అరిన్ భిన్నతీతి-అఖండం. అతని
దనువు-ఇంద్రధనువు, అంతశ్శక్తివులైన అరిష్ట
ద్యర్గం, అంతఃకరణ వాసనలు అనేవాటిని చేదించే
సాధననే ఇంద్రధనువని తాత్పర్యం. ప్రభవతి-
అంటే సమర్థము అని అర్థం.

ధనువు-అత్మసాధన మార్గానికి ప్రతీక.
ఏంటి బద్ధ మూడు వంకరలతో ఉంటుంది దీని
తెండు కొసంను కలుపుతూ త్రాడుంటుంది. అట్లే

అత్తు సాధనలో జ్ఞాతృజ్ఞాన జ్ఞేయాలనే త్రిపుటి ఉంటుంది. తెలుసుకునేవాడు—జ్ఞాత తెలియదానికి సాధనం—జ్ఞానం. తెలియదగినది జగత్తు లేక బ్రహ్మము—జ్ఞేయం. ఈ మూటికి ఐక్యం ఇనే తత్వం అని—తత్ అనే పదత్రయం, వీని అనుభవమే వాక్యార్థం

ఇక్కడ కాళిదాసు మేఘానికి-కృష్ణునికి, ఉపమేయాపమానాలకు, జీవ బ్రహ్మలకు యత్ శబ్దంతో సంబంధాన్ని చెప్పాడు.

తే శ్యామం వస్తు:— నీ నల్లని—మలిన వాసనలతో ఉన్న శరీరం, గోపమేఘుడైన విష్ణువులాగా అధికమైన కాంతిని పొందగలదనడం వల్ల అఖండ లేజస్సులో లీలం కావడం సూచిత మౌతున్నది. కృష్ణుడు కూడా నల్లని వాడేకదా అంటే అది అఖండ మనస్సు, త్రిజగన్మోహన నీల కాంతి 'జ్యోతిశ్చేతి నీ సకృతాస్తీ జగతా మేకాభి రామాద్యుతం' అన్నాడు లీలా శుకుడు.

ధనుఃఖండం—అనడంలో సాధన మార్గ మధ్యంలో ఉందని అర్థం.

మేఘుని ప్రయాణం అమ్రకూటం (దిత్ర కూటం) నుండి ప్రారంభమౌతుంది. ఇక్కడ కాళిదాసు భారతదేశ భౌగోళిక స్వరూపాన్ని అద్భుతంగా దర్శింపజేశాడు.

మార్గంలో సర్మదా (రేవా)నది, దశార్థదేశం, దానిరాజుదాని విడిశ, అక్కడి వేత్రపతీనది, నీ చెక్కిరించు చెప్పాడు. తన పుట్టిన దేశమైన ఉజ్జయినిని కీర్తించడానికై అక్కడ నుండి మార్గం వంకర అయినా, ఉత్తరదిశామార్గంలో తూర్పున ఉన్న ఉజ్జయినికి మేఘుణ్ణి వెళ్ళమన్నాడు. నిర్వింధ్యానది, అవంతి, శిప్రానదిని చెప్పి, చందీ

శ్వరుణ్ణి, మహాకాశీ తీత్రంలోని స్వామిని, భవానిని అర్చించి ఉండాయంతేనఖిల సుహృదామభ్యుపేతార్థ కృత్యాః' అనే చురక తగిలించి ఉత్తరదిశగా సాగమన్నాడు. గంభీరానదీ, దేవగిరి, అక్కడ కుమారస్వామిని అర్చించి ముందుకుసాగి చర్మ జ్వతీనది, బ్రహ్మవర్తనం, కురుక్షేత్రం, సరస్వతీ నది, కనఖలగిరి, గంగానదీ, హిమగిరి, దీద్ర పాదాలు, త్రైవరంధ్రం గుండా సాగి తైలాస గిరిని, ధేరమన్నాడు. అక్కడ మానస సరస్సు అవతల అంతానగర దర్శనం చేయించాడు.

ఈ మార్గ నిర్దేశంలో సాధనా విశేషాలుకూ ఉన్నాయి. హిమగిరిపై తనపైనుముక యత్నించే శరభాలను శిక్షించమని యక్షుడు మేఘుని 'యే సరంభోత్పసరభసాః అంటూ ఆదేశించాడు.

ఇక్కడ ముక్తాద్వానం—అంటే సర్వవాసనలను విడిచేసావనలో, అష్టపాత్రలైన శరభాలు—అంటే పంచభూతాలు, మనస్సు బుద్ధి, అహంకారం అనే అష్టవిధాలైన మాయలు సాధకుణ్ణి అక్రమించే ప్రయత్నం చేస్తాయని అర్థం. వాటి అంగాలు భిన్న మయ్యేటట్లు కరకాలు అంటే పదగళ్ళతో కొట్టమన్నాడు. కరోతి దోషాభావహితీ కరకాః దోషి కుద్ధి కలిగించే సాధనలలో మాయను భేదించడమని ఇక్కడ తాత్పర్యం. చివరగా తైలాసగిరిపై అలక కనవడుతుంది.

'తస్యోత్సంగే ప్రజయిన ఇవ, అనే శ్లోకంలో కామదారి ఐన మేఘుడు తప్పక అలకను గుర్తిస్తాడన్నాడు.

'సత్యం దృష్ట్వా నపున రంకాం జ్ఞాన్య సేకావచారిన్, అని చెప్పడంలో రెండు వ్యతిరేకార్థాలున్నాయి. అతడు అలకనుగుర్తించ గలడు

అనడానికి, గుర్తించలేక పోదు అనడానికి లేదం
ఉంది ఇది వట్టిగా చూస్తూనే గుర్తింపు కలిగేడికాదు
లక్షణాల భావనతో మీమాంస చేసుకుంటేనే అనుభ
వానికి వచ్చేది. 'తస్మాన్నయగురు వచనైః సాధు
మీమాంసనీయం' అని అనుభవవేత్తల భావన
ఏదైనా బలమైన అంశాన్ని భారతీయ విచారదార
రెండు వ్యతిరేకాలతోనే చెప్తుంది. ఏకం అనేదాన్ని
అద్వైతం అనీ, శివం అనేదాన్ని శివేతరక్షతి అనీ,
సత్తులనేదాన్ని అసద్విలక్షణం అనీ, ప్రత్యక్షం
అనేదాన్ని అపరోక్షాను కూడా అనీ చెప్పడం
సంప్రదాయం.

కామాన్ని— మోక్షాన్ని ఉద్దేశించి ప్రయ
త్నించి వర్తించేవాడు కామధారి— పునః అంకాం
దృష్ట్యా— అంటే ఏ అలకానగరం నుండి— ఏ
బ్రహ్మచార్యం నుండి ఎడబాటు పొందాడో— విడి
వడ్డాడో వరోక్షమైన దాన్ని తప్పక అపరోక్షం
చేసుకోగల్గడమనే తాత్పర్యం.

ఇది పూర్వమేమవిషయం. ఇది సాధనమార్గ
మైతే ఉత్తరమేమంటే అలకానగరవర్ణన అంటే
బ్రహ్మచారిని లక్షణాలతో తెలియడం అని
అర్థం.

ఉత్తరమేమంటే అలకానగరవర్ణన, యక్షుని
ఇంటిగురులు, సందేశాలు ప్రదానాంశం.

ఉత్తర మేమారంభంలోని 'విద్యుత్సంఠం
ంలిత వనితాః' అనేశ్లోకంలో తులయితమలంయత్ర
తై సైర్విశేషైః అంటూమేమంటే— అలకాపురాంకూ, ఉప
మేయో పమానాలకూ, జీవబ్రహ్మలకూ, లక్షణ
సామ్యం చెబుడు. 'తత్త్వమసి' అనే మహావాక్య
సారం ఇదే.

పాంచ భౌతిక దేహయుక్తుడైన జీవుడే,
నిరాకార నిర్గుణ బ్రహ్మమని చెప్పడంలో ఇక్కడ
వాఙ్మార్గానికి బాధ కలిగిందా, ముఖ్యార్థ బాధ
కలిగితే లక్షణతో అర్థాన్ని చెప్పాలి. జహల్లక్షణ,
అజహల్లక్షణ, జహదజహల్లక్షణ అని లక్షణాలు
మూడు విధాలు, ఇందులో జీవబ్రహ్మలకు
అభేదాన్ని వేదాంతాలు జహదజహల్లక్షణతో
సాధించారు. 'సో' యం దేవదత్తః
అన్యప్యడు దేశ, కాల, వయోభేదాలను వదలి
వ్యక్తిని మాత్రమే అంటే అక్షణార్థాన్ని మాత్రమే
గ్రహిస్తాము. అట్లే త్వంవద లక్ష్యార్థమైన ప్రత్య
గాత్మకూ, తత్తుదలక్ష్యార్థమైన పరమాత్మకూ
అభేదమే జీవబ్రహ్మబింధుమని జ్ఞాతం అనుభవం.

'యత్రోన్మత్త బ్రహ్మర ముఖరాః' అనే
శ్లోకంలోని బ్రహ్మర—తుమ్మెద అనేది ఒకచోట
ఉండకుండా అంతటా తిరిగేది—అంటే దేశపరిచ్ఛి
న్నమైనది అని అర్థం. హంస శ్రేణులు అంటే
యోగులు. యోగం అంటే కూడిక—ఐక్యం. శిఖీ
నెమలి—అగ్ని. అగ్ని అంటే జ్ఞానం. 'జ్ఞానాగ్నిః
సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురతేర్జునః' అని గీతా
వాక్యం, 'జ్ఞానాదేవతుకై వల్యం' అనే ఉపనిష
ద్వాక్యం. ఈ అంశాన్ని దృవ పడస్తున్నాయి.
ఇందలి సత్త్వాస్యతక్కులాపా, సత్త్వజ్యోత్స్నః
అనే నమాసాదు, అఖండజ్యోతిర్మ వంత, ప్రతి
హత తమో వృత్తిరమ్యాః అనేది సర్వోపాది
విద్యుక్తమైన స్యూపస్థితి అనే లక్షణాలను
తెలుపుతున్నాయి.

'ఆనందోత్థం నయనసలిం'

అనే శ్లోకంలో విలేగానాం నఖలు వయోయావనా
ద స్యద ప్రి—అ న డం లో వి త్త— అం డే
వే త్మ త్వం— జ్ఞా న మ య త అం డు లో

ఈశ్వరులు అంటే జ్ఞానతైవ్యం. వయోభేదం లేదనడంలో 'బహ్మ'కు అవస్థాభేదంలేదనేది లక్షణం 'అనందోత్తం' అనడంలో నిత్యానందస్థితిలక్షణం.

'ఏలి: సాధో! హృదయనిపితైర్లక్ష్యైర్లక్ష్య యేధా:

అనేర్తోకంలో యమకు పేనుణ్ణి సాదు అని సంభోదించాడు. సాదు అనే దానికి నిపుణుడు అని అర్థం ఉన్నా దానికి వ్యవహార ప్రాచుర్యంలేదు. సాదువు అనే దానికి సాధకుడు, సన్యాసి అనే అర్థాలతో రూఢి ఉంది. అందువల్ల ఇక్కడ 'ఓసాధకుడా! హృదయ నిపిత లక్షణాల చేత అక్షియంతేనేని కొమ్ము' అని అర్థం. హృదయనిపితైః—హృదయ వద్ద మధ్యగతలక్షణాలలో లక్షజ్ఞేయం పొందడమని తాత్పర్యం హృత్పుండరీకే పురమర్క సగీస్థం

అని శ్రుతివాక్యం.

ఇట్లా చెప్తూ చివరగా—

'ఇష్టాన్ దేశాన్ జడ! విచర ప్రాప్నుషా

సం

మాభూదేవంక్షణమపి చ తే విద్యుతావి

ప్రయోగః।

అంటూ కాళిదాసు గ్రంథ పరిసమాప్తి గావించాడు.

ఇష్టాన్ దేశాన్ విచర—అంటే అత్యంత సుఖాస్పదమైతే తైవ్యస్థితి పొందమని అర్థం. ముందటిలాగా అరనికి స్వాధికార ప్రమత్తత లేకుండా 'తేవిద్యుత్—తన అఖండ చైతన్యంలో, క్షణమపి విప్రయోగః మాభూత్—అంటే పునరావృత్తి రహిత శాశ్వత బ్రహ్మపదస్థితి కలుగుగాక అనే ఆకాంక్ష ఆశీస్సుతో కాళిదాసు తన కావ్యాన్ని ముగించాడు. ఇక్కడ కూడా 'విప్రయోగః మాభూత్' అని రెండు వ్యతిరేక పదాల సమర్థన ఉంది.

ఇది మేమనందేశ తాత్త్వికత.

ఎంతగా తాళిక కావ్యాన్ని చెప్పినాడనే భావన కల్గించినా వేదోపనిషత్ప్రతిపాదకమైన ఆధ్యాత్మిక సంప్రదాయ సంవదతు వారసుడు, వామిక ఐన కాళిదాస మహాకవి సారస్వతుడై అంతర్వాహినిగా ఆధ్యాత్మికసరస్వతిని ప్రవహంప జేశాడు.

ఎక్కడ చేయి పెట్టినా అనంతనిదులు లభించేది ఈ భారతీయ ననాతన సంప్రదాయ మేధులైం. పదానతనభాగహత్ నిర్మన్మిదానమైన ఇచ్చోట అని గుండెనిండుగా స్వర్గఖండాన్ని కీర్తించాడు అమనక ఆవిసార్య బొముడు విశ్వనాథ.

ఆ మహనీయులకు జోహార్లు

తిక్కన ధర్మాద్వైతము

రావినూతల శ్రీలత

విరాట పర్వం మొదట్లో తిక్కన వ్యాసుని ఇట్లా స్తుతించాడు.

'విద్యత్సంస్తవసీయ తవ్య కవితావేతుండు
విజ్ఞాన సం
పద్విఖ్యాతుడు సంయమి ప్రకర సంభాష్యాను
భావుండు గృ
ష్టద్వైపాయనుఁడర్థి లోకపిత నిష్కంబుని
కావించె ధ
ర్మాద్వైతస్థితి భారతాఖ్యమగు లేఖ్యంబైన
యామ్నాయమున్'
(విరాట 13)

కాంతి పర్వములో వ్యాసునిట్లు వర్ణించాడు.

'విద్యన్మోదవిదాయ నిర్మలశబో విస్ఫుర్తి
విఖ్యాతుఁ గృ
ష్టద్వైపాయను నీ వెఱుంగుము విభుఁ
నారాయణుంగా వివ
శ్చిద్ర్వంద్యం బగు భారతాధ్యయనముం
జేయంగ శక్తుండు ధ
ర్మాద్వైతుండు సరోజలోతనుఁడ కన్యంకు
తద్వాచ్యుఁడే.

బహువిధ ధర్మంబులు లో
పితంబుగ నిట్లు సెప్పఁగా నిర్మలతా

మహనీయుడి పణుఁడగున
మ్మహాత్మున కతీరు గురు నమాజవ
లేఖ్య.
(భార. కాంతి VI, 476, 477)

తిక్కన దృష్టిలో వ్యాసుడు ధర్మాద్వైతుడుం
ఆయన భారతాన్ని ధర్మాద్వైత స్థితిగ రచించాడు.
ఆవును. వ్యాసుడు ధర్మాద్వైతుడు కాబట్టి ఆయన
'భారతము ధర్మాద్వైతస్థితిని బొందినది. 'యాదృ
శ్రీకారః చిత్రకారః తాదృశాకారః తస్య
చిత్రమ్'

ధర్మాద్వైతుడంటే ధర్మస్వరూపుడని
అర్థము. నన్నయ వ్యాసుని ధర్మశరీరి అన్నాడు.
(ఆరణ్య)' ఏవవిగ్రహవాన్ ధర్మః అన్న తాత్పర్య
ప్రయోగము వంటివే ఇవి.

ఇక ధర్మాద్వైతమంటే ఏమిటి? ముందుగా
పండితుల వ్యాఖ్యానాలను పరిశీలిద్దాము.

ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రకు ఆదిగురునందగిన
పింగళి లక్ష్మీకాంతంగారు ఆంధ్ర విజ్ఞాన సర్వ
స్యానికి తాము రాసిన తిక్కన వ్యాసంలో ఇట్లా
రాశారు. 'సంస్కృత భారతమును తెనిగించుటకు
పూర్వము ఆయన యెన్నోమాటలు మననము చేసి
అమృతావ్యము ధర్మాద్వైత మూర్తియని దాని

సారమును తోకమునకు తానే ప్రకటించెను. దానికా బిరుదమునిచ్చిన వాడాయననే. భిన్నభిన్నములుగా కన్పించు భారతీయ ధర్మముల కన్నిటికి ఈ గ్రంథము ఆద్యైత భావమును సాదించె.. ఈ భావమునే తమ ఆగ్రహ సాహిత్య చరిత్రలో ఇట్లు వివరించిరి. “ధర్మ ప్రతిపాదనమున పెక్కు తత్వములు విక్షిరములై సమన్వయము కుదరని ప్రవిధ్యము కలవిగా గోచరించుచుండును. ఆ ధర్మ తత్వములతో వైవిధ్యముగాని అనేకత్యముగాని లేదనియు నాకా ధర్మములయొక్క ఆద్యైతమూర్తి భారతమనియు దర్శించి తద్ధర్మానుగుణముగ భారతమును తెనుగున వినిర్మించెను...”

“ధర్మేచ ఆర్థేచ కామేచమోక్షేచ పురుషర్షభ, యదిహస్తి తదన్యత్ర యన్నేహస్తిసకుత్రచిత్” అని వైశంపాయనుడిన్నాడు. అయితే వారివారి అభిమతాలను బట్టి నానామూర్తులుగా గోచరించే ఈ భారత సరస్వతి యొక్క నిజరూపమేమిటి అని ప్రశ్నించినచో అది ధర్మాద్యైతమూర్తి అని తిక్కనసోమయాజి చరమ పరమ సిద్ధాంతము చేసెను.

డాక్టర్ నందూరి రామకృష్ణాచార్యులవారు తమ “తిక్కనరచన” అను గ్రంథములో ఈ భావమునే వివరించారు. ఆయన దృష్టిలో ధర్మాద్యైతము తిక్కనగారి సమన్వయ వేదాంతము వ్యాసుడు భారతమును ధర్మాద్యైత స్థితిగారించెను. వేదముకు అఖిలస్మృతి సాధములను బహుపురాణ పర్వములకు వాదైన చోటులలో భారతమే మూలము ఉదాహరణమునకు సత్యమునకు అహంసకు విరోధ మేర్పడినచో ధర్మము ద్యైతముగా త్రమగొల్పును. అప్పుడు భూతహితము ప్రమాణమగును. భూత హితముగా పలికిన బొంకును సత్యఫలమిచ్చు ననియు తద్బూత భయాస్పదమైన మహాసత్యమును

బొంతేననియు భారతము వివరించిన ధర్మ సూక్ష్మము.

ఈ భావాన్నే వివరిస్తూ ఆచార్యులవారు గ్రీకు నాటకముల నుదాహరించారు. వివ్రతి పన్న ధర్మములకు ‘అసన్య సామాన్య కరణంబును ధర్మ ప్రకారంబు’ తిక్కన గుర్తించాడు. ప్రాచీన గ్రీకు సప్తర్షులలో నొకడగు క్లిమోబ్యులను గూడ పరస్పర వైరుధ్యం గల ధర్మముల సమన్వయించి జగత్తును ధర్మాద్యైతప్రాయమైన (Golden mean) సువర్ణ సూత్రాన్ని ప్రతిపాదించాడు. సర్వ ధర్మముల మాద్యస్తమే సువర్ణ సూత్రమని క్లిమోబ్యుల సుభాషితం. తిక్కన వ్యక్తిత్వం లో ఏర్పడిన బహుముఖ, పరిణామ వికాసానికి అంతర్యామినిగా నైక్యము కూర్చి సమన్వయం సల్పుచున్నది ధర్మాద్యైతమే మహా భారతమందు గూడ తన జీవిత వేదాంతమే ఫలించుచున్నదని తిక్కన గుర్తించెను. ఆచార్యుల వారు మరొక రహస్యాన్ని గూడ తెప్పిరి. ఈ ధర్మాద్యైత తత్వము సమన్వయ వేదాంతం తెలుగుభూమిలో నుండి ఆంధ్రవాఙ్మయం నుండి వెలువడుటలో బౌద్ధిక్యమున్నది. తెలుగుదేశం భారతదేశమున ఉత్తర దక్షిణాలకు మధ్యనన్నది. కవయిత్రి సరోజినీదేవి అన్నట్లు ఆంధ్రసంస్కృతి భౌగోళ స్థితిని సార్థకమొనరిస్తున్నది. బౌత్తరాహం ఆవేశం, దాక్షిణాత్యుల ఆలోచన, అటు భావ శబ్ద లత, ఇటుక్రియారత, అటుతక్కి, తెలుగు సీమలో సంగమిస్తున్నవి.

డాక్టర్ దివాకర్ల వేంకటవదాని గారు తిక్కన ధర్మాద్యైతాన్ని గూర్చి ఒక వ్యాసం రాశారు. ధర్మములకు సమానభావం లేక భేదిం లేక ప్రాధాన్యం కల్పనట్లుగా వ్యాసుడు భారతాన్ని రచిం

చెనని తిక్కన తలచిట్లు భావించవచ్చును. జాతి ధర్మములు వర్ణధర్మములు మొదలగునవన్నియు శ్రేయస్సంపాదకములే. ఈ విధముగా ధర్మముల విషయమున భేదమునందే ఆభేదం గోచరించును. కాని వ్యాసుడు ధర్మప్రధానముగా భారతం రచించె ననుట ఎక్కువ సమంజసంగా ఉండును. సందర్భము వచ్చినప్పుడెల్ల ఆయన ధర్మాన్ని బోధించాడు. సామాన్యదృష్టికి విరుద్ధముగా తోచు ధర్మములకు సామరస్యం ఆభేదం కన్పించును.

అవధానిగారు, తిక్కన వ్యాసుని అనుసరించినా తిక్కన మతకవిత్వాలను కూడ పలురంగములలో ఆద్యైత స్థితిని సాధించాడని చెప్పిరి. అనాడు శైవ దైవపుల సంఘర్షణ అధికంగా ఉండేది. తిక్కన ధర్మాద్యైత విధానమున శైవవైష్ణవమత సామరస్య ప్రధానమైన భారతమును రచించి హరిహరనాథునికి అంకితం చేసెను. రెండవది అనాడు కవులలో మార్గ దేశభేదం స్పష్టంగా గోచరించుచుండెను. తిక్కన కవితారంగమున ఆద్యైతవిష్ణుమును తొంగించి సామరస్యం కల్గించుటకై యత్నించెను. అది కూడ ఆతని ధర్మాద్యైత సంవిధానంలో ఒక భాగమే. దాని వలన తిక్కన మార్గకవులకు దేశికవులకు మిత్రుడయ్యాడు. తిక్కన జీవితకాలంలో కూడ అవధానులవాడు ధర్మాద్యైతస్థితిని దర్శించారు. తిక్కన వైదికమార్గ నిష్ఠమగు వర్తనము నుండి లౌకిక కార్యములైన రాజ్యనిర్వహణ, రాయబారం మొదలగునవి నడుపుచునే ఉండెను. ఈ విధముగా తిక్కన ధర్మాద్యైత స్థితి నవలచ్చించి మహాభారతము నతి సమర్థతతో అనువదించుటయే కాక మత కవితా జీవితాదులగు పలురంగములందు కూడ అట్టి స్థితిని సాధించి పూర్ణజీవితము పుచ్చి ఆంధ్రులకు ఆశాభ్యుదయమైనాడు" అని రావారు.

డాక్టర్ కేవలరపు రామకోటిశాస్త్రిగారు 'తిక్కన కావ్యశిల్పము' అను సిద్ధాంత గ్రంథములో ధర్మాద్యైతాన్ని గూర్చి చర్చించారు. వ్యాసుడు లోకహిత నిష్ఠుని భారతాన్ని రచించాడు. దానికోసం ఇహపర సుఖములందు ఒకదానిలోనే రాగద్వేషాలను బోధింపక ఇహపరముల రెండింటికీ ఉపస్కారమగునట్లుగా ధర్మాన్ని బహుముఖముల వ్యాఖ్యానించారు. ఐహికమునకు కర్మమును పారిహృదికమునకు జ్ఞానమును ముఖ్యం. ధర్మశబ్దానికి కర్మయని అద్యైతశబ్దానికి జ్ఞానమని అర్థమునుచెప్పి ధర్మాద్యైతమున లోకహితనిష్ఠను వ్యాసుడు సాధించినట్లు శాస్త్రిగారు సిద్ధాంతమున లోకహితమును వ్యాసుడు సాధించినట్లు సిద్ధాంతీకరించారు. కర్మజ్ఞాన శాండాను కలిగి ఉండటంతో భారతం తేజ్యంబైన ఆత్మాయమైంది అని కూడ వాడు భావించాడు. కాని అభ్యుదయ నిశ్చేయ సములో రెండింటికీ హేతు ధర్మమే. అభ్యుదయహేతువైత ప్రవృత్తి మార్గం రెండూ ధర్మం యొక్క రెండు విధములు. కార్యన ధర్మం అంటే కర్మమని అద్యైతమనగా జ్ఞానమని చెప్పనవసరములేదు కేవలం ధర్మశబ్దమే రెండింటికీ బోధించును.

ధర్మాద్యైతమంటే సర్వధర్మసమన్వయం అను సిద్ధాంతాన్ని ఇప్పుడు విచారిద్దాం. దేశకాల నిమిత్తంగా ధర్మం భేదిస్తుంటుంది అని శాంతి పర్వంలో ఉంది. కాని విరోధంతేని ధర్మమే ధర్మమని వనపర్వంలో కలదు.

"అవిరోధాత్సమోధర్మస్సధర్మశత్యవైకమః"
కాని ధర్మవిరోధం కల్గినపుడు ఏమి చేయవలెనో వనపర్వములో సమాధానమిట్లా చెప్పబడినది.

విరోధిపు మహిపాల నిశ్చయ గురులామవమ్
నబాధా విద్యతేమత్ర తత్తదర్శం సముపాద
శేత్"

(సం 131-12)

ధర్మములయొక్క గురులామవాలను నిర్ణయించు
టకు ప్రమాణమేమిది:

"తస్మాత్ కౌంతేయ విదుషా ధర్మాధర్మ
వినిశ్చయే
బుద్ధిమాస్థాయలోకేస్మిన్, వర్తితవ్యం కృతా
'తత్వం'

భారతంలో దీనికి ఒక ఉదాహరణం
బిందును.

"త్యజేదేకం కులస్యార్థే గ్రామస్యార్థేకులం

క్షలం జనపదస్యార్థే ఆత్మార్థే పృథ్వీమ్ త్యజేత్"

ఇట్లు ధర్మవిరోధం వాటిల్లినపుడు మన
బుద్ధిని ఆనుగ్రహించి గురులామవమును నిర్ణయించు
కొని యువును వీడి గురువును గ్రహింపవలెను.
ఇది ఎంత క్లిష్టతరమో సత్యఅహింసలవలె తుక్కు
గౌరవములైన ధర్మములకు విరోధం వచ్చినపుడు
తెలియును. 'నాస్తి సత్యతో పరోధర్మః' అని
కాంతి పర్వం. 'అహింసా పరమోధర్మః' అని
అనుశాసనికం. ఇక వీటి మధ్య విరోధం వచ్చు
నపుడు భూతహితమే ప్రమాణమని కాంతిపర్వంలో
చెప్పబడినది.

'సతస్యవచనం శ్రేయః సత్యాదపి హితం
పదేత్
యద్బుతహితమత్యంతం ఏకత్ సత్యహితం
మమ'

అట్లే అనుశాసనికపర్వమున సర్వమునకు కొన్ని
అపవాదములు చెప్పబడినవి.

'ననర్మయ క్తం వచనం హినస్తి

న శ్రీ మరాజన్॥ నవిదాహకాలే

ప్రాజాత్యయే సర్వ ధనావహారే

పంచాన్వతా న్యాహం ర పాతకాని"

(అనుశాసనిక-18)

కాని వీటినిన్నింటిని పూర్వపక్షం చేయుచు
న్నట్లు అనుశాసనికంలో ఇట్లా చెప్పబడినది.

'ఆత్మపాతాః పరార్థేహ సర్వహ స్వాశ్ర
యాత్రదా

యేష్యహిన వనస్తి హతేనరా స్వర్గగామినః

అనుబంధిక్కున కేవలం ధర్మాద్వైతః బ్రాహ్మి
ఎక్కురా ప్రయోగించలేదు అయిన చెప్పినది
ధర్మాద్వైత స్థితిని భారతమును కావించెనది
అనగా ధర్మానికి అద్వైతమైన స్థితిని భారతం
కల్పించినదన్నమాట. ధర్మాద్వైతస్థితి అనగా
ధర్మం ఒక్కటే రెండవదిలేదు అని తాత్పర్యం
దీనిని ముందు ముందు వివరింతుము.

ధర్మాద్వైతస్థితి అనగా నెట్టిది? ఆద్వైతమనగా
శంకరుడు జోడించిన మతమని ముఖ్యార్థం. కాని
సాటిలేనది రెండవదిలేనది అను అర్థంలో సామాన్య
ప్రయోగములు కల్పించుచున్నవి. సీతావియోగంలో
రామునికి ఎక్కుడ చూసినా సీతే కన్పింపగా
'కోన్యయద్యైతి భావః అని ఒక కవి వివరించాడు
అద్వైతం సుఖదుఃఖయోః.....' అని భవభూతి
సుప్రసిద్ధ శ్లోకముండనే ఉన్నది. కావున ధర్మా
ద్వైత స్థితి అన్వేషకు ధర్మమునకు అనన్యమైన
స్థానం అని చెప్పవలెను.

ధర్మమనగానేమి, జైమిని చోదనా ంక్షతో
అర్థః ధర్మః' అని సూత్రించాడు. శంకరుడు
'యతః అభ్యుదయ నిశ్చేయనపాతుః సధర్మః'
అని నిర్వచించాడు.

ఇక భారతం,

“ధారణార్థం ఇత్యాహర్థోధారయతే
ప్రజాః
యతస్విద్ధారణ సంయుక్తం సధర్మ ఇతి
నిశ్చయః”
(కర్వ-69-59)

అని చెప్పును. ఋగ్వేదంలో ఋతం అను శబ్దముచే శాస్త్రమైన విశ్వవ్యవస్థయే (Cosmicorder) ధర్మశబ్దానికి వాచ్యమని పెద్దలు చెప్పుదురు. భారతంలో ప్రెచెప్షన్ నిర్వచనం ఆ భావమునకు సన్నిహితంగా ఉన్నది.

ఇప్పుడు భారతంలో ధర్మానికి అద్వైతస్థితి ఎట్లా కల్పించబడినదో గమనించవలెను. అప్పటికే స్థిరపడిన చతుర్విధ పురుషార్థభావం భారతంలో సమగ్ర నిరూపణ మందినది. బ్యాసుంచారే.

‘ధర్మేచ అర్థేచ కామేచ మోక్షేచ పురుషర్షద
యది హస్తీ తదన్యత్ర యస్తేహస్తిన
సకుత్రచిత్’
(ఆను 62-53)

అనిరి. తిక్కన ఇంకొక మెట్టుకు పోయి

“వేదముంకు నఖింస్మృతి వాదముంకు
బహుపురాణవర్గంబుంకున్
వాదె న చోటుంకు దా, మూదం ధర్మార్థకామ
మోక్షస్థితికిన్’
(పిఠాట 14).

అనెను. పురుషార్థములు నాల్గింటిలో మొదటి మూడింటికి త్రివర్గముని ప్రత్యేక పరిగణన కలదు. మోక్షం పారిమార్థికం కాగా త్రివర్గం బహికమైనది. త్రివర్గములో నిజముగా అర్థభావము లను రెండే మానవుడు కోరుచుంది. కాని భారతం ఆ అర్థభావములను కూడ ధర్మపూర్వకంగానే సంపాదించవలెనని చెప్పినది. ‘శాస్త్రం ధర్మము ముఖ్యముగ అర్థము భావము నల్పుటో వ్యగున్’ అని అనుశాసనము (V 30). శల్యపర్వంలో శ్రీకృష్ణుడంటాడు.

ధర్మార్థభావంబు లొకటి కొకటి నాశమొందిం
పకుండంగ నదవవంయః గాకధర్మంబు సెవ
నర్థభావముంకు గోడు పురుషుడు నిందకుఁ గుడుడు
కాడ (ద్వితీయ-302); శాస్త్రం త్రివర్గములో ధర్మం ప్రధాన మనుట సిద్ధాంతం.

త్రివర్గములలో ప్రధానమేది అని భారతమే విమర్శించినది. ఒకనాడు ధర్మరాజు విడుదలని, బీమార్జున నకుల సహదేవులను ధర్మార్థ భావ మోక్షములందు ఉత్తమ, మధ్యమ, అతమత్వ నిరూపణం చేయుదని కోరగా దానికి విడుదలడిట్లు సమాధానమిచ్చాడు.

‘వినుధర్మంబున దనమగు
దనమున సిద్ధించు గామ తంత్రం బటుగా
వున మత్వంబు న తమము
దనభావ ములుత్తమంబు ధర్మంబుదిసా’.

అర్జునుడు అర్థమే ప్రధానమన్నాడు. నకుల సహదేవులును అతనితో అంగీకరించారు. బీముడు భావమును ప్రస్తుతించాడు. మరియు ధర్మార్థ భావములలో ఒకటిగానే అనుసరించు వా ధర్మముదని రెండింటి పాటించు వాడు మధ్యముదని, మూడింటిని నడుపువాడు ఉత్తముదగు నాయకుడని ధర్మరాజు

తానడిగిన ప్రశ్నకు విడుదల వాక్యము సిద్ధాంతమని పేర్కొన్నాడు. కాని తన ఆధిప్తాయంలో వర్గ రాయ సంజాత మనోదుఃఖ భారసహదుగుటకంటె మోక్షము ఎద గోరుట మేలు అని చెప్పాడు.

అట్లాగే మోక్షమునకు గూడ ధర్మం ప్రాతి పదికం. 'వానిరతో దుశ్చరితాత్' అని ఉపనిషత్తు మోక్షధర్మముని భారతమే పేర్కొంది. మోక్ష మునకు ఏకైక సాధనంగా చెప్పబడిన ఆత్మజ్ఞానం నివృత్తి రూపమైన ధర్మమే.

'on the meaning of Mahadharatha' అను ఉపన్యాస గ్రంథంలో డాక్టర్ సుత్రాంతర్ పండితుడు భారతార్థాన్ని మూడు దృక్కోణాలనుండి పరిశీలించినాడు. అధిభౌతికం, దార్మికం, ఆధ్యాత్మికం. అధి భౌతిక దృష్టిలో భారతం కౌరవ పాండవుల యొక్క యుద్ధ వర్ణన, దార్మిక దృష్టిలో భారత యుద్ధం ధర్మధర్మముల మధ్య జరిగిన సంఘర్షణ, ఆధ్యాత్మిక దృష్టిలో ఈ సంగ్రామం మానవుని యొక్క ఉత్తమాధమ ప్రభుత్వ మధ్య జరిగిన సంఘర్షణ. దార్మిక దృష్టిని వివరిస్తూ భారతధర్మం యొక్క సర్వోత్కృష్టతను నిరూపించు నని తావించెను. (the cultural heritage of india vol ii).

భారతంలో ఒక వజ్రానికి ధర్మరాజు ప్రతినిధి కాగ రెండవ వజ్రానికి దుర్యోధనుడు ప్రతినిధి. అందు ధర్మరాజు 'ధర్మోజయతి' అని 'యతో ధర్మః తతోజయః' అని నమ్మిన్నవాడు. అంతేకాక 'ధర్మం చరామి సుశోజితతు ధర్మఫలం గౌరవాత్' అని ఆయన పట్టుద. ఎట్టి సంతక పరిస్థితులలోను ధర్మాన్ని ఆయన వీడలేదు. ఇక ప్రతినాయకుడైన దుర్యోధనుడు జనామి ధర్మం నచ మే వ్రవృత్తి, జానామ్యధర్మం నచ మే నివృత్తి' అన్నవాడు.

ధర్మఫలాన్ని కోరనేమోగాని ధర్మము నెప్పుడూ కోరలేదు.

"ధర్మస్యఫలమిచ్ఛంతి ధర్మం నేచ్ఛంతి మానవాః" అతని అధర్మమే అతని నాశనానికి కారణమైనది.

భారతానికి సూత్రదారుడై నడిపినవాడు శ్రీకృష్ణపరమాత్మ. ఆయనను ధర్మపరిశోధకుడుగా తిక్కన పేర్కొన్నాడు. అ ధ ర్మ య ని కి ఆభ్యుత్థానం కల్గినపుడు తానవతరించి సాధువులను రక్షించి అసాధువులను శిక్షించి ధర్మస్థావనచేయుడు నని చెప్పుకున్నాడు.

"యదాయదాపా ధర్మస్యగ్లాని ర్భవతి భారత అభ్యుత్థాన మ ధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహమ్"

"పరితాపానాం సాధూనాం విసానాయచ ధమ్కృతాం ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే"

శ్రీకృష్ణుడు రాయబారంలో ఒట్లా చెప్పినాడు,

"సారపు ధర్మమున్ విమల సత్యముఁబావము చేత బొంకుచేఁ

బారముఁ బొందలేక చెడబాటినదైన యవస్థ దక్షులె

వ్వార ల పేక్షసేసి రది వారం చేసుగుఁగాని ధర్మసి

స్సారకమయ్య సత్యభద్రదాయక మయ్యను దై వముండెడున్

(ఉద్యోగ||1-273)

అట్లే దక్షులైన ధృతరాష్ట్రులు సత్యధర్మముల నుపేక్ష చేయగా శ్రీకృష్ణుడు సారధియై జయం చేకూర్చాడు.

శ్రీకృష్ణుని తర్వాతి ఈ సందర్భంలో పేర్కొనదగిన వాడు భీష్ముడు. కాంతి వర్సంలో భీష్ముడు ధర్మ రాజునకు సర్వధర్మముల నుపదేశించాడు. అందులో సర్వోత్తమమగు ధర్మ మేదని ధర్మరాజు ప్రశ్నింపగా భీష్ముడిట్లా చెప్పాడు.

‘విను మనేక విధంబుల విస్తరిల్లు
ధర్మముల యందొకండును దలఁప నిష్పు
లంబు లే దాత్మ మోక్షవలంబియైన
ధర్మము త్తమ ముండు త త్జ్ఞులదిప’
(కాంతి 10, 53)

మరియు

“ఆరయఁగ ధర్మ తంత్రముల యందు
నిరర్థకమలేదొకండునె
వ్వరిమదియందు వ్రాలెదగ వారలు దానిన
ఘని ఆచరింతురు”
(కాంతి 11, 545)

అని చెప్పెను.

తర్వాత చెప్పకోదగినవాడు విదురుడు. అతడు ధృతరాష్ట్రునికు సమయము వచ్చినప్పుడల్లా ధర్మబోధ చేయుచునేయున్నాడు. విదురసిరి అని ప్రసిద్ధిగాంచిన భారతభాగం అనేక ధర్మములకు నెలవు.

సకల పుణ్యకర్మచయమును నొకదెస
వినుము పాడిదప్పకునికీయుక్క

దిక్కు దీని క్రతులు తెలిపెడునేదబాడి
కలిమి యెందు బెట్టగా నులించె
పాడిగలిగిన విహలోక ఫలములెల్లఁ
జేయుటయు కాదు కీర్తియుఁబెందుఁబురుష
ధరణి బొగడిత యెందాఁక బరుగునంత
కాలమున బుణ్యలోకంబుగల్గుండ్రు”

(ఉద్యోగ 11:60, 67)

అని పలురీతుల ధర్మాన్ని ప్రస్తుతించాడు

భారతమునకు ముక్తాయంపు భారతసావిత్రి.
రెండు చేతులెత్తి ఉద్ధోషించినను నామాట ఎవరును
వినుటలేదు. ధర్మం వలన అర్థకామములు కల్గును.
ఐనను అట్టి ధర్మాన్ని ఎవ్వరూ సేవించుటలేదు.
కామము వలనగాని లోభమువలనగాని భయంవలన
గాని ధర్మమును విడువరాదు. దాని వలన
జీవితమున అవరోధమేర్పడినను సరే అని వ్యాసుడు
అక్రోశించినాడు.

“ఉద్వృథాచారియైష నచకృచ్ఛిచ్ఛతోతి
మామ
ధర్మాధర్మశ్చ కామశ్చ సదర్మః కిం న
సేవ్యతే”

“న జాతు కామాన్న భయాన్నులోభాత్
చర్మం త్యజే జీవిత స్వాపి హేతాః,
‘ధర్మానిత్యస్సుఖ దుఃఖేత్యని త్యే
జీవో నిత్యోహేతురస్య త్వనిత్యః”

ఈ విధముగ చతుర్విధ పురుషార్థములలోను
ధర్మమునకు అద్వితీయ స్థానాన్ని గల్పించి భారతం
‘ధర్మాశాస్త్రమని’ అని నన్నయ చేతను
‘ధర్మాద్వైతమూర్తి అని లిక్కన చేతను కీర్తింప
బడినది.

ఆధునిక సాహిత్యంలో శ్రీ

కొలకలూరి మధుజోతి

ప్రాచీన సాహిత్యంలో దేవుడు, చరిత్ర వివిధ రూపాల్లో అవతరించినందు వల్ల శ్రీ విలాస వస్తువుగా కనిపిస్తుంది. దీనికి విన్నంగా శ్రీని రిలీతించిన వరిస్థితి లేదు. ఈ స్థితి చాలా కాలం కొనసాగింది. 19వ శతాబ్దం లో కొంత మార్పు స్పష్టంగా గోచరం కాసాగింది.

సామాజిక స్థితిగతులు అభ్యుదయ జీవితం, సంస్కరణ దృష్టి. సాహిత్యంపై ప్రభావం చూపగా 19వ శతాబ్దం నాటికి ఆంగ్ల విద్యావ్యాప్తి, ఆంగ్లేయ పాఠ్య పాఠ్యాభ్యాస సాహిత్య సంవర్ధనం, విదేశీ జీవన విధానం తెలుగు సాహిత్యాన్ని ఎంతో ప్రభావితం చేశాయి. పాఠ్యాభ్యాస ప్రభావంతో తెలుగు సాహిత్యంలో ప్రవేశించిన ప్రక్రియలు కథానిక నవల, కవిత్యం నాటకం. ఆధునిక కాలంలోకి ప్రాచీన ప్రభావంతో ప్రవేశించి పాఠ్యాభ్యాస ప్రభావంతో విరివైన పోకడలు పోయాయి.

ఆధునిక సాహిత్యంలో శ్రీని కవిత నాటక కథానిక నవలలో పరికింపవచ్చు, వ్యాసం విమర్శ, సమీక్ష, లాంటివి ఆధునిక ప్రక్రియలే కాని కానిలో శ్రీని గూర్చి చర్చించే అవకాశం ఉంది కాని విడిచి అవకాశం లేదు.

1) కవిత్యం : ప్రాచీన సాహిత్యమంతా కవిత్యమే. నాటి నేటి కవిత్వానికి ఉన్న తేడా

శ్రీ చిత్రణలోనే. ప్రాచీన సాహిత్యంలో శ్రీ భోగ్య వస్తువుగా కనిపిస్తుంది. శ్రీని శృంగార పరిధిని చాటి చూచిన వారు తక్కువ. శ్రీ న్యాయం వ్యక్తిత్వం కలదిగానో, చైతన్యమున్న ప్రాణిగానో, నోరున్న వ్యక్తిగానో కనిపించదు. సామాన్య శ్రీ నుంచి అంతా పుర శ్రీ వరకు ఇదే స్థితి.

ఆధునిక కవిత్యంలో విరివైన కాలాలు కని పిస్తాయి. శ్రీకి ప్రాధాన్యం ఇచ్చి విరివైన కాల భావకవిత్యం. భావకవిత్యం వెలార్చిన కవులలో వ్రాసుకుంటు గురజాడ. కృష్ణకావ్య. రాయప్రోలు. నందూరి, శివశంకర, జామునా వంటి వారు. ఈ కాలంలో శ్రీ అరాద్య దేవత అయింది. పూజార్థం రాలు అయ్యింది. భావ్యసౌందర్యాన్ని వర్ణించి ఉక్తా రాలుపడం తగ్గి, అంతస్సౌందర్యాన్ని సందర్శించి. చిత్రించి అన్వేషణపరచటం ఆరంభమయింది. శ్రీని కానించే స్థితి పోయి, శ్రీ కనుసన్నలలో మెలగటం కనిపిస్తుంది. శ్రీ చీకటిలో మగ్గిపోయే ఆశ్చర్య మూర్తిగా కాక, తొలివేళవలా, అడుగిడే చైతన్య మూర్తిగా అనుపించసాగింది. భావ కవిత్యం ప్రాచీన తీరుతెన్నులకు తెర దింపింది. అచార సంప్రదాయం మనుగులో నుంచి స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యం తెలిసింది. భావకవిత్యం శ్రీని ఎక్కువ వర్ణించింది.

రెక్కర, తెలుగు అధ్యయనశాఖ, శ్రీ పద్మావతి మహిళా విశ్వవిద్యాలయం, తిరువతి-517 502.

ఈ చిత్రణం కృంగారం వరకు పరిమితమైంది. అయితే అది అమరినం, పీరు సంయోగ కృంగా రాని కంటే వియోగ కృంగారానికే అధిక ప్రాధాన్యమిచ్చారు.

శ్రీని సమాధరంగా గౌరవించినవాడు గురజాడ. ప్రేమ, జాతి, సానుభూతిని పంచరాజు కం కన్యకలలో కలిగించాడు అంగభావ సాహిత్య ప్రభావం వంశ శ్రీ వట్ల అపురూప భావాలు ఏర్పడ్డాయి. రాయప్రోలు శ్రీ జెన్న రామిన్ని సున్నిత తత్వాన్ని స్నేహంతో వర్ణించాడు. చిన్నతనపు స్నేహాన్ని అనురాగంగా అంగీకరించలేని శ్రీని 'కన్యకావంశంలో' వియోగానందాన్ని 'స్వప్న కుమారంలో' విడిచి అత్యుత్తమ ప్రేమకల్పాన్ని నిర్మాకు. రాయప్రోలు శ్రీని కృంగార దేవతలు కాదు పీరిలో కృంగారానికి మైన ప్రేమ స్నేహం కనిపిస్తాయి. 'తృణకంజంలో' నిలిపిన అమరిక కృంగారం సార్వభౌమతన లేని నిర్మల ప్రేమకు నిదర్శనం. శిశువారాత్రి లాంటి వారు శ్రీని దేవతగా చూడారు. కృష్ణరాత్రి బాపిరాజుల హిమవర్షి ఉర్వశి శశికళలు, ఇరువురిని వియోగాకృంగా భావించి కవిత్వం అల్లారు. నందూరి ఎంకీ జానపద ముగ్ధ. ఎలాంటి ఆదంబరమూ లేని ప్రాణి. అమాయక జీవి ఆరాధనకి ప్రతీక.

నందూరి, శివశంకర, కృష్ణరాత్రి, బాపిరాజులు, శ్రీని ప్రేయసిగా దేవతగా భావించి హిమలోకంలో విహరించే రోజుల్లోనే జామరా శ్రీని అనాథ విధవర్యునిలో చాస్తవ రూప చిత్రణ చేశారు. జీవన సమరంలో తల్లిదండ్రే శ్రీమూర్తులను వర్ణించారు.

భావకవిత్వం ప్రధానంగా శ్రీని ప్రేయసి పరిధిలో పరికించింది. అంగవల్లనే శ్రీలోని

అవంతతత్వగుర్తింపలేకపోయింది. ఈనా కల్పిని కత ఎక్కువ కావటంతో శ్రీ హృదయ తల్పాన్ని సమగ్రంగా సంపూర్ణంగా సందర్శించలేకపోయింది. అత్యుదయ దిగంబర విప్లవ కవిత్వాలు అధిక సాంఘిక రాజకీయ రంగాలు మాదిరి జీవితాన్నీ త్యాగికి కృపి చేసినా, ప్రత్యేకంగా శ్రీని వట్ల దృష్టి నింపలేదు. ఆ లోటును నేడు వెలువడుతున్న శ్రీవాద కవిత్వం కొంత వరకు పూరిస్తూ ఉంది.

జయప్రద, కొండేశామి నిర్మల, మేట పాం నిర్మల, సావిత్రి, మైమాతరి వంటి రచయితలు శ్రీ పురుష సమానత్వాన్ని కాక్షింపలేకాదు, శ్రీని ఎదుర్కొంటున్న అణచివేతను అసమానతను నిరసించారు. లేక విదేశంలోని శ్రీ స్థితికి ప్రతిస్పందించారు. శ్రీ కార్మిక మానసిక లోంగుబాటును విడిచారు. శ్రీ స్వాతంత్ర్యాన్ని స్వేచ్ఛను నొక్కి చెప్పారు. పీరి వెలువల్నే కవితా సంపుటా—నడిచే గాయాలు, యశోధర, వగ వెండుకే, నిలిమేమాల—అన్ని శ్రీ అస్తిత్వయర్హుని నిదర్శనాలే తమ స్వంత విషయాంపై తమకు అధికారం అవసరం అన్నారు. శ్రీని సమర్థురాలిగా స్వయంశ్రీ సంపన్నగా క్రాంతి దృక్పథంతో వచ్చింది. పీరి వ్యక్తికరణలో మనస్సుకు నాటు కొనే సూదిదనం ఉంది. రచనా రోరణి ఈ మర్యాదంలో అరివృద్ధి చెందుతుంది.

నాటకం; కవిత్వంలో శ్రీ హిమలోకాల్లో విహరించింది. స్వామిక జగత్తును స్పృశించింది. కాని నాటకంలో శ్రీ చాస్తవ లోకంలో తిరిగింది. సహజతను ఆపాదించుకొంది. మానవ జీవితానికి కవితా శ్రీ యే సన్నిహితత సంతరించుకొంది. దృశ్య శ్రవ్య నాటక వాదకలు. ప్రదర్శన ప్రసారాలకు ఏలాగా నిర్మాయి. ప్రచరణను కోరాయి. ఈ రచనల్లో శ్రీ నైవిద్యం సంభాషణల్లోనే కనిపి

స్తుంది. పౌరాణిక దార్శిణిక రచనలు చేసినా తమ సమాజానికి అనుగుణంగా రాశారు. కథ ప్రాచీనం. కథనం ఆర్యాచీనం.

వేదం వేలకటరాయ శాస్త్రి-ప్రతాపరుద్రాచార్య రచన దార్శిణికమే అయినా, ఎల్లీ పాత్రను ప్రేమైక జీవిగా చిత్రించాడు. నాటకంలో విప్లవాన్ని ప్రవేశపెట్టిన వాడు గురజాడ. కన్యాశుల్కంలో శ్రీ పాత్రలు నాటికి నేటికి అత్యుత్తమ శ్రీ పాత్రలే. వేళ్ళా పాత్రకు అధిక్యం ఇవ్వటం ఇండులోని ప్రత్యేకత. కందుకూరి నిరసించిన వేళ్ళకు గురజాడ ఔన్నత్యం కల్పించారు. వేళ్ళా? కదా? అన్నదాన్ని జట్టి కాక శ్రీ ఔన్నత్యాన్ని వ్యక్తిత్వం, ద్వారా సాధిస్తుందన్నాడు. శ్రీనిమిషిగా చూడటం అత్యుదయం.

చలం కల్పించిన శ్రీలు నేటి సమాజపు శ్రీలు ఎలా ఉండాలి? తెలిపేటే మధ్యకృష్ణ రచనలు ఒక శ్రీకి ఇద్దరు పురుషులు అనే వాదంపై సాగుతుంది. విశ్వనాథ శ్రీ మాత్రం సంప్రదాయపు ఎల్లలు చాటాడు. అవసరం వస్తే భర్తను తీర్చిదిద్దకొనే సమర్థత కలిగిన శ్రీ, శ్రీని ఉన్నతంగా ఉత్తమంగా వర్ణించిన మనక రాజమన్నాడు, 'నిష్ఠుం' ఏమి చుగవాళ్ళు సమాజాన్ని ప్రశ్నించేవిగా వేళ్ళ దేవదాసి పాత్రలను చిత్రించారు.

నేడు వెలువడే చాలా నాటకాల్లో శ్రీ పాత్రలు పెళ్ళికి అటూ ఇటూగా నిలుస్తాయి. పెళ్ళిని తాగిని రక్షించుకోవటం, ప్రేమించి పెళ్ళాడటం, ప్రేమ విఫలం, వియోగం వంటివి ఆదారంగా రచనలు వెలువడ్డాయి. ఒకరిని ప్రేమించి వేరొకరిని వివాహం చేసుకోవడం ఉద్వేగినిం కష్టాలు, కట్నం సమస్య వివిధ రకాలుగా, ప్రతక లేక వేళ్ళలైన వారు, శ్రీ పురుష వ్యత్యాసాలు భరించలేని వారు, కుల మతాంతర వివాహాలు

విచ్చిన్న మైన వారు, ఆత్మహత్యలు చేసుకొనే అభాగినులు వంటి శ్రీలు అనేకులు కనిపిస్తారు.

నాటకంలో శ్రీ శృంగార జీవితం ఎక్కువ వర్ణితమైంది. ప్రాచీన కవిత్వంలో నిర్దీప శిలకాక సజీవ శిల్పంలా కనిపిస్తుంది. శ్రీని చుట్టుకొని అనేక సమస్యలు; శృంగార విషయం ప్రధానంగా అయినా నాటకం చిత్రితమైనది

కవిత్వ శ్రీ కంటే నాటక శ్రీ మానవ జీవితానికి దగ్గరగా ఉంది. కవిత్వ శ్రీ అనందానికి ప్రతీక అయితే నాటక శ్రీ ఆలోచనకు కారణం అయింది. దానిలో శ్రీ దేవత సుదూరంగా నిలిస్తే దీనిలో మనిషిలా దగ్గరయింది.

కథానిక నవల: ఈ రెండూ ఆధునిక సృజన ప్రక్రియ. సమాజ జీవితం సాంఘిక చైతన్యం వీటిలో వివరించబానికి ఎంతో అవకాశం ఉంది. శ్రీని గూర్చి వర్ణన కవిత్వ నాటకాల్లో అంతగా సాగదు. కవిత్వ పరిధి చిన్నది. నాటక పరిధి కొంచెం విస్తృతమే అయినా, కథ సన్నివేశం నాటక నియమావళిలో ఒదిగి పాత్ర ఉండాలి కనుక. నాటకంలో సామాజిక పరిస్థితులను తదనుగుణంగా శ్రీని వర్ణించే పీలులేక పోయింది. ఇలాంటి నియమ నిబంధనలు కథానికల్లో ఉండవు కనుక పాత్ర సృష్టి సులభమే.

అయితే కథానికలో శ్రీ సమస్యలు ఒకటో రెండో మాత్రమే స్పృశించబానికి పీలువుతుంది. శ్రీ మనస్సందాగాన్ని సమాజ ప్రభావాన్ని యథాతథంగా వ్యక్తం చేయబానికి కథానిక విస్తృతి అంగీకరించదు. కాని నవల పీలున్నది కంటే విరివ్వుమైంది. నాటకాది ప్రక్రియల్లో అయో పరిధిలో శ్రీ బిందీ అయింది. అలాంటి అడ్డంకు లేపి రేఖండా నవలలో విహరించింది. శ్రీ

సమస్యను అన్ని కోణాల నుండి చూడటానికి, అవగాహన చేసుకోవటానికి వింపరమే గాక దాని తీవ్రతను లోతును వ్యక్తం చేయటానికి కూడా నవల అవకాశం కల్పించింది.

నరహరి గోపాం కృష్ణమ చెట్టి-శ్రీరంగ రాజ చరిత్ర లో సోనాబాయి అనే లంబాడి శ్రీ వర్ణన, కందుకూరి 'రాజశేఖర చరిత్రలో శ్రీ జనార్దరణ, శ్రీ విద్యావళ్యకథ, చిలకమర్తి 'రాజ రత్నం లో శ్రీర అజ్ఞానం, శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి-అశ్వ బలి- లో ఎలాంటి సౌఖ్యాలు చవి చూడని విరతులైన యువతి సమాజానికి భయపడటం, వేంకట పావ్యతీశ్వర కవుల మాప్య మందిరంలో వేళ్ళాలోలుడయిన భర్తను తృణీకరించి శ్రీ వడే జీవన వేదన, ఉన్నన ఓమ్మీ నారాయణ 'మాలవల్లిలో ప్రేమించినవాడితో వెళ్ళిపోయిన శ్రీ నవలంతా శివ అనుభవించినట్లు కనిపించటం వంటివి చూస్తే రచయిత సంస్కరణ ఉద్దేశంతో నవీక దృక్పథంతో పాత్రను సృష్టించటం తెలుస్తుంది. కాని పాత్ర పురోగమనం అసంతృప్తికరంగా ఉండటానికి, అశించినంత సవీకరణ లేక పోవటానికి కారణం రచయితలో తరతరాలుగా వస్తూ నిల్చి ఉన్న భావ పరంపరే. శ్రీ పాత్రల ఎన్నికలో పురోగమన దృష్టి ఉంది కాని చిత్రీకరణలో మాత్రం సంప్రదాయకత ఉంది. ఇది సంపూర్ణంగా సూతనత్వ లేని స్థితి, ఇదో సంది కాలం, కనుకనే సూతన తను గ్రహించినా, ప్రాచీనతను వీడలేక పోవటం రచయితల్లో కనిపిస్తుంది.

ఇలాంటి సమయంలో శ్రీ జనార్దరణకు పూనుకొని సాహిత్య రంగాన్ని కుదిపి వేసినవారు చలం, 'మైదానం ఆరుణ శశిరేఖ, బ్రాహ్మణీకం, దైవమిచ్చిన భార్య లాంటి నవలల్లో శ్రీ పాత్రలు

దైతన్య భరితాలు వీరు కొంగుకప్పుకొని తలుపు చాటున నేల చూపులు చూస్తూ నిల్చే శ్రీలు కారు. వీరు సంపూర్ణ స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలను కాంక్షించే వనితలు. చలం శ్రీ భావ బాంధవ్య వర్ణించటంలో ఎలాంటి సవకాశం పెట్టకోలేదు. తహసూర్వంలా ద్వైధీ భావంతో కొట్టుబెట్టడలేదు. శ్రీ స్వేచ్ఛను ఆశించి శ్రీని సమానికి కట్టవడేయలేదు. ముందు తాను ఆ భావదాస్యం నుంచి బయట పడ్డాను. తర్వాతే తన శ్రీ పాత్రలను వీటన్నిటికి అతీతంగా నిలిపాడు. కనుకనే చలాన్ని-సంప్రదాయం మంట గలిపినవాడు అన్నాడు. తలం వంస నవల ప్రక్రియలో వచ్చిన భావ విప్లవం ఏ ఇతర ప్రక్రియా సాధించలేదు. శ్రీ తాను కోరుకున్న జీవితాన్ని పొందటానికి కుండుతాంకు అతీతంగా పోరాడింది. సాధించింది. నాటి సమాజం ఈ రోరణికి కొంత నిరసన చూపినా, కొందరు రచయితలు దీనిని ప్రశ్నించినా, శ్రీకి స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాల అవసరం సాహిత్యంలో భాగం కావటం మాత్రం చలంతో ఆరంభమైంది.

విశ్వనాథ రచనల్లో శ్రీలు కొంత చలం శ్రీలలా కనిపిస్తారు. 'వేయిపడగలు,' 'వెలియలి కట్ట'లో శ్రీలు లేవిపోయినా తమ జీవితాలను అనుభవించారు, అనందించారే తప్ప మాలవల్లిలోలా పాదై పోలేదు. సంప్రదాయబద్ధ రచయిత నుంచి వెలువడిన రచనల్లో శ్రీ పాత్ర సామాజిక దైతన్య రూపంగా నిలవటం విశేషం. గోపీచంద్ రావిశాస్త్రి పాత్రలు స్వేచ్ఛను చవి చూసినా అవి కొంత వర్తిలోనే ఉన్నాయి. లత సృష్టి విశిష్టంగా ఉంది. బచ్చిబాబు 'చివరకు మిగిలేది' లోని పాత్రలు కొంత ప్రత్యేకత కలిగి ఉన్నాయి. వానిరెడ్డి శ్రీని విధిన్న కోణాలలో ప్రదర్శించింది. రావూరి శ్రీని ప్రేమైక జీవిగా చిత్రించారు. భీనా

దేవి శ్రీ తన అస్త్రవ్యం కోసం పోరాడేదిగా కనిపిస్తుంది.

శ్రీ అన్ని రంగాల్లో పురుషుడితో సమానంగా ఉంది. పురుషుడితో పోటీ వదిల ప్రపంచంలో నిలుస్తూ ఉంది. శ్రీ అన్నింటిలో సమానమయినప్పుడు ఈ తేదా ఎందుకు ? స్త్రీని వంటిది కుంటేటగా, పిల్లల్ని కనే యంత్రంగా అమూల్యం పక్కగా చూడటం నిరసనైనా, శ్రీవాద దోరణి ఈ మర్క పెట్టబడింది. శ్రీని తక్కువగా చూడటాన్ని, అణచివేతని. శ్రీపై జరిగే అక్రమానికి ఇది నిదానమింది. తర్జునం-స్త్రీని తోగ వస్తువుగా చిత్రించారు. స్త్రీ సమస్యలను వర్ణించారు. స్త్రీ అత్యున్నతని కావ్వించారు అయితే ఈ పరిణామ క్రమంగా కనిపించే చిత్రణ వర్ణన కాంక్ష అన్ని పురుషులు వ్యక్తం చేసినన్నీ అరుదుగా స్త్రీలు పూనుకొన్నా, వాటి సమకాలీన ప్రవాహానికి తోడుగా నిల్చారే కాని నిన్ను కోణాన్ని దర్శించలేదు ప్రవర్తించలేదు. కాని స్త్రీవాద రచనలు తేనీన వారు అధికంగా స్త్రీలే. తమకు కావసంది, కోరేది, సాదించేది ఏది అన్నది శ్రీకి తెలిసంతగా పురుషుడికి తెలియదు. సాధ్యంకాదు. ఆకలి అ మన వ్యక్తికి దాని వార తెలుస్తుంది. అలాగే శ్రీ అణచివేత పురుషాహంకార పరితం, శ్రీ అనేదన తోచి లోకు రచయిత్రులకే కాని పురుషులకు తెలిసే అవకాశం తక్కువ. వారిది వరతరాల అనుభవం. ఏరిది అంచనా పూర్వకమయిన వ్యక్తికరణ. కనుకనే శ్రీ వాద దోరణి నేడు సాహిత్య రంగంలోకి వెల్లువలా ప్రవేశించి పరవళ్ళు తోక్కుతూ ఉంది. జయప్రకాశ వంటివారి కవిత్వం రంగనాయకమ్మ ఓల్లా వంటి వారి నవలలు ఇందుకు నిదర్శనం. ఏదీ వ్యక్తం చేసే భావం కొంత కఠినాన్ని వ్యక్తం చేసేలా అది నితరంగా సృష్టమైన ఖాదనలో ఉంటుంది. నవలల్లో నేడు ఈ దోరణి కాక సమాన్విత శ్రీ రూపం సాక్షాత్కరిస్తుంది. అత్యు

నిక వనితగా, అపారమేతస్సు కలదానిగా, పారిశ్రామిక వేత్తగా, ప్రతికారానికి ప్రతికగా, వివిధ వృత్తుల్లో రాణిస్తున్న మహిళగా అనేక రకాలుగా :లిన్న కోణాల్లో రూపుదాల్చి నిల్చింది. నేటి రచనల్లో ఎక్కువగా శ్రీ సమస్యలు కనిపిస్తున్నాయి. శ్రీ ఉద్యోగం వివాహం అనే రెండంశాలపై రచనలు అనేకానేకం వెలువడుతున్నాయి.

ఆధునిక కాలంలో శ్రీ ప్రాధాన్యం కనిపిస్తుంది సమాజంలోని సంఘ సంస్కరణ రచనల్లో కనపడటానికి కారకుడు వీరేశలింగం. విరవా పునర్వివాహం, బాల్య వివాహం నిరసన ఇతని రచనల్లో కనిపించాయి. అరంభించింది కందుకూరి అయితే పురోగమన కారకుడు గురజాడ, మలుపు తిప్పింది చలం. కందుకూరి శ్రీ సమస్యం, పట్ల అవగాహనతో చిత్రిస్తే గురజాడ శ్రీ వ్యక్తిత్వానికే వర్ణించాడు. చలం సంపూర్ణంగా విధిన్న మైన దోరణిలో నూతన మార్గాలు ఏర్పరిచాడు. రచయిత తనదైన ఆలోచనా రూపంగా శ్రీని తీర్చిదిద్దటం తగ్గింది. 1930 రవ్వార ఆలోచనా మంతాలో విప్లవం అరంభమయింది. శ్రీని ముందు తక్కువగా చూడటం నుంచి అధికంగా భావించటం వరకు వస్తే నేడు వాస్తవానికి వచ్చింది స్థితి. దేవతగానో చూడటం కాక ఒక మనిషిగా చూడటం అరంభమైంది మూర్తిలా కాక. శ్రీ రీరగా స్వతంత్రత్వపు కలిగిన దానిని సాదించగలిగిన నలంగా మారింది. నీతత మంచి సమానత నుంచి సమానతకు పురుషుడి కంటే ఉన్నత స్థాయిని శ్రీ ప్రాత పొందిన పరిణామాన్ని చూడవచ్చు. ఇది సమాజానికి ప్రతిబింబం. సాహిత్యం సమాజానికి అద్దం వడుతుంది. సాహిత్యాన్ని పరికిస్తే వాడు సమాజంలో శ్రీ పట్ల ఉన్న దృక్పథం, నేటి సమాజంలో శ్రీకి కావసిన స్థానం పట్ల అవగాహన క్రమంగా గోచరమవుతాయి.

కవిత్వనిధి

రామ బాణము

డిక్టేట్ కొండయ్య

అటల విధిచోడితుండగు నమ్మనీంద్రు
దనువతులతోడ ప్రస్థానమందు సాగె
నటవి నొరసి పారు స్రవంతి తటము మీద
దాని గలగల లడుగుల ధ్వనుల ద్రావ.

కలభములు వెంట రానొక గజము చేరి
నిలిచె వన పార్శ్వ తటముపై, కలగ బారి
ననుజనమ్ము, మునిపతాక హస్త మెత్తె
నిభము వెను కడుగిడి కరమెత్తి మొక్కె.

తల్లిగని శాబములును హస్తములు నెత్తి
కెత్తుకొని వెన్నకు పదము లిడుట గాంచి
వారు ముసి ముసి నవ్వుచు దారి బట్టి
రా మునీశ్వరు నడుగుల నడుగు లిడుచు.

వృక్ష గుల్మములం దుపవిష్ట వశీ
గజము స్వరమేళనమున స్వాగతము పలుక
కాకములు మీదనెగుర కాకారవముల
నుపవసర ముఖులైరి వాడుత్వవముగ.

జనుడును వారలన్ కలసి
యేగెడు వాడయు మస్తకమ్ములె
క్కెను, కని దాని తేమము
సహింపక యడ్డమురాగ, నైరక
య్యనిలుడు వీచె, నశ్రము
భయన పలాయన మామె, దాని మె
చ్చని దగు వాత్స యొక్కడి
ప్రచండముగన్ మినుదాకలేచినన్.

తొదరి వలాహకా?
చను శోయధరమ్మును నింగ్విరించి, కా
మెదవక చుట్టుమూగి
రవి నెల్లెడగప్పె, నకాలసంర్య నై
బడినటు మూగ వెల్లులు
ప్రపంచము ప్రబ్బె, ప్రయాణికుర భయం
పడగ మహా జవమ్మున
ప్రళంజన మొక్కడు వీచె నంతటన్.

కాటూరి కవితా పీఠము, కుర్మిగూడ, ప్రాదరావాడు.

బెదరక రవంత మొలుకులు
చెదరక మరుదాహతిసే ప్రస్థములు నగుచున్
చదలెల్ల బ్రాతె, చీకటు
తాదవెన్ భువి, పవలె రేయివోలెన్ తోచెన్, 7

ది

వమ్మంగనె శీర్షమెత్తి, భానుడు దేదీ
వ్యమ్మంగ మబ్బుల సందుల
క్రమ్మర కనుపట్టె జగతి కాంతిల మరలన్. 8

క్రొశము లీరుదారి తమకున్
వెనుదిక్కున పర్వతచంద, మౌ
నీకుని కందె మున్నోకరుదేగి
వచింప, నుపాంతవర్తియౌ
నాశమికాతిథేయమున
కాయతులై యట పల్లె నెల్లవా
రాకుగముల్ వలెన్ వెడలి

రమ్మనికీన్ విజయమ్ము పాడుచున్. 9

శంఖములు తూర్కములు మ్రోగ చదలు కదల
న్నిలను బడువారలను మోకరి లెడు వారి
బాహువులనెత్తి ఋషియు దీవనల నీయ
నదియ్య దేవలోక సదృశమగుచుతోచె. 10

ముని నను గమించి యేగుదెంచిన జనమ్ము
గురునకన్ మ్రొక్కి సెలవీయగోర, జాన
పరులు విందలై వచ్చి, పోవచ్చు నెట్టు
లనుచు డ్విజీయింపుగన్ నిల్చి రటనె వారు. 11

ప్రమథులతో శివుండు

చను భావన ముట్టి పడంగ, కూడి వ
త్సములు తలిన్ చరించెడి

విధమ్మువ లోకితమైనయట్లు, హం

సము బృందముం గలసి

మానస పుణ్య సరస్సునీడు దృ
శ్యము కను విందుసేయ

ముని చయ్యన పల్లియ జేరె వారితోన్. 12

కాకులకు వారి బోసి పాగలను తుడియు
చడుగులకు మడుగు లుత్తరీయముల నొత్తి
వందనముల సాష్టాంగ పడిరి శ్రీ పు
రుషులు నేను నేనని యొక్క రొకర గడచి. 13

ఆ ఋషి యంఘ్రములనందిన మృత్తిక
బిడ్డల మోముల బెట్టు వారు
నమ్మని పాద వద్యమ్ముల నిసువుల
నిడి యెత్తికొని ముద్దలిడెడు వారు
నా తపోనిధి పదమందే పుణ్యము ముల్లె
మాట గట్టితిమని మరియువారు
నా యోగి చరణములందు శిరములుంచి
యినుమడి పంట లూహించువారు

నగుచు నడుగడుగున మ్రొక్కు నవటి వారి
వదపదమ్మున శరణనుపదము లెగయ
నమ్మహాత్ము భాశీర్వాదహాసమండి
తాన నుండయి చావడి నడుగు బెట్టె 14

చావడియగు పర్ణకాలలోనున్నత
పీఠముంచి రట్టి పీట వైన
రత్నకంబళము వరచి ముని కూర్చుండ
బెట్టిరి ప్రజ భక్తి వివశులగుచు. 15

ముత్తయిడు వొకతె ముని కా

తైత్తుచు తాంబూళ మందు నిరపు గొలిపి, యా
యత్త కలశ జలములతో

మెలన జాగించి యదె మేని పయటతోన్. 16

ఐదువత్సాండ్ర మధ్యమున కొందంత త
వస్తి యవ్వారలే ప గిడి నుడివి
రవ్వగిడివి బాలు డట్లాచరించె, ని

ల్లాండ్ర కెంతటి బాడునైన శిశువె
పరిచర్యపట్ల, నీ పలుకు నిక్కము సృష్టి
తొలితల్లి గోరె, నీ తల్లులు నదియె
తలపింప జేసి రా తపనికి కరములు

కడుగ జేయుడు, వార్చబడగ జేసి
రపుడు పండు ముత్తైదువరా లొకరై
బోనవున్ తలియన్ చేరిమునను గప్పి
భూ జనని రూపు దాల్చినయోజ వచ్చె
కటకరజనము పడమందగతి వచింప

17

ఆట గుర్రము వంటి కన్యక యొకర్లు
కట్టెటనిడగ మనికి ముక్కాలిపీట
వృద్ధురాలు తల్లియ దాన నిద్ద వరిచి
పండుటాకు చేతులు చేర్చి పలికెనిట్లు.

18

వేళయల్కిమించెకదె

వేగ భుజింపుము మమ్ము గన్న మా
మాలిమి తండ్రి! నీ యుదర

మందిర మెట్టెటు నిండు నిమ్మను
ప్యాకి నిండు కుటుంబములట్టులె

యాకటనున్న నీవు భూ
గోళము మండు టాకటం

గోడు పడుంగడ నీ వెరుంగవే ?

19

అనెడు స్థవిర మొగము మెవ్వగను తేరి
పారజూచి మునీశ్వరు డారగించె
భక్త్యబోజ్య పానీయ చోష్యముం లేహ్య
ముల ఫలముల నింపించుంగుళం బట్టి

20

అందముక కుందనపు బొమ్మ యట్లుబుచ్చు
బాం యొక్కతె ప్రాణముప్పతిలినట్లు
చేతి యుదక పాత్రము ముని చేత బెట్టి
తావి, కడిగి, తుడిచె నీయ తరణి యోణి. 21

మునిభుక్త శేషమున్ గ్రా
మ నాయకుడు పంచె నచటి మందికి నమృత
మ్మని, యంతట మంచము పై
ముని విశ్రమజేసి కుడువబోయె జనులతోన్. 22

గలగం తృటిలో జానప
దులు మరలిరి చేరిములను తుడిచికొనుచు చే
తుల సాలకు, ముని యవ్వా
రంగని శుభమస్తు పోవలయునని లేచెన్. 23

వలవల రాడుచున్ కనుల
బావ్వుముదారగ దీనులై జనుల్
వెలవెలబోయి తక్కి ముకుళించిన
శేకులు దింపకున్న వా

రంగని గడ్గదమ్మొదవ గ్రామణి,
పొమ్మన వద్దనంగ నెం
తండు మహాత్మా రావుకద
తక్కువ నోములు నోయ నెక్కువల్ 24

కన్నది లేదు మేము నిను కన్నులు
నిండుగ గుండె నిండుగన్
విన్నదిలేదు నీనుడులు వీమం
విందుగ మేనునిండ, నీ

కొన్ని షణాలె ప్రోచ మము
కోటి యుగాలయి విస్తరించి, నీ
యన్నున విద్వలన్ మరువకయ్య
మనున్ మతినుంచు మీ యెడన్. 25

అమృత మోకరిలెడు నా
 తని నెల్లరు ననుగమించుతరి వారి నచే
 తనులం జేయుచు నొకపె
 ట్టువ క్రమైన్ చిమ్మచీకటులు లోకమ్మన్. 28

అత్రవమూ సమాశాము నింగి పై దాడి
 జెడలి నర్తిక్కుల కడలు కొనగ
 తళ సంఖ్యల తడిల్లతలు వోమ సీమల
 ద్దలాగొట్టుచున్ భయదములుగాగ

మిన్ను విరిగి పడుచున్నట్టు బురుములు
 ఫెళ ఫెళల నొడళ్లు జలదరింప
 మత్కాలవలె తొల్ల, మత్కాల సరముల
 వలె నావెనుక జడివాన కురియ

పర్ణకాల జనుల పరివేషితుండయి
 నిలిచియున్నమౌని కలయ జూచి
 మీదె విజయమనెడు స్మితముతో కూర్చుండె
 మొగము లెల్ల నిద్రై వుల్లమాయె.

జన్మాంతర సంస్కారం

ధూర్జటి వెంకట బాలాజీ

మేఘాలు కదిలినప్పుడు-
సముద్రం ఘోషిస్తున్నప్పుడు-
మోడు వారిన చెట్లు ఒక్కసారి-
బిక్క మొహంతో చూచినప్పుడు-
ఎడలో ఎక్కడో తపన-
మేఘాలను వర్షధారలుగా మార్చాలనీ-
హోషించే సముద్రాన్ని శాంతింప జేయాలనీ-
మోడువారిన చెట్లను-
హరిత వర్ణంతో చిగురింప జేయాలనీ-
కోయిలలా పాదాలనీ-
హరిజకంలా గెంతాలనీ-
మయూరంలా ఫింపం విప్పాలనీ-
శిల్పిలా శిల్పాన్ని చెక్కాలనీ-
మనసంతా చెప్పలేని మూగ బాధ-
సాధ్యా సాధ్యాలకు అతీతంగా-
ఆలోచనా స్రవంతికి అంచున-
జోరీగ లాగా మనసును తొలిచే ప్రతిభావన-

అందమైన

ఆకర్షణీయమైన
నామనోనేత్రాలకు ప్రతిరూపంగా
నాస్పందనకు అపురూపంగా
కరిగి పోవాలనీ
కలలా నిలిచిపోవాలనీ
ప్రతిభదే పై చేయి అయినా

మనిషి మనుగడకు

ప్రతిభ ఒక్కటే గరియనీ కాదు.
సామాన్యుడి నుండి మాన్యుడిదాకా
మట్టి నుండి మాణిక్యందాకా
పాషాణం నుండి అపూర్వ శిల్పందాకా
అజ్ఞానినుండి జ్ఞానిదాకా
పామరుడి నుండి పండితునిదాకా
ఎగిరే వక్షిలోని మెలకువను
ప్రాకే సర్పంతోని నైపుణ్యాన్ని
తెలుసుకోదానికి
తెలియజెప్పదానికి
మనిషి మేధకు అందని
ప్రకృతికి అంతుబట్టని
ఊహకు సార్థ్యంకాని
మనిషిలోతల

లోలోపల

చెప్పలేని చెప్పరాని
అంతుబట్టని
ఏదో ఒక చైతన్యం
మనిషికి రూపురేఖలు దిద్దుతుంది
అదే జన్మాంతర సంస్కారం

రాత్రి-మృత్యువు

ఆంగ్లమూలం

జోసెఫ్ బ్లాంకోపైట్

అనువాదం

ఎస్. మయూరి

ఓ నిగూఢ నిశీధీ!

మొట్టమొదటి మానవుడైన మా పితామహుడు
ఆడమ్

నీపేరు దివ్యవాణి ద్వారా విన్న నాడు
ఈ అందాల విశ్వం, ఈ వినీరాకాశ పండిరి
ఏమౌతాయో నని చూడలి పోలేదూ?

అయినా, సన్నటి మంచు పొర తెర తీసి
అస్తమించే జ్యోహ్ దివిటి కిరణాల్లో
స్నానమాడి

నెలతేడు తారాగణంతో రానే వచ్చాడు!

అహో! దీనితో సృష్టి

మానవుని దృష్టిలో ఇంకా విశాల మయింది.

ఓ దివాకరుడా!

నీకిరణాల్లో ఇంతటి కటికి చీకటి

దాగుందని ఎవరూహించగలడు:

పురుగూ, పుట్రా, అకు, అలమూ మాకు
చూపెట్టి

ఎంచక్కటి లెక్కలేని, నక్షత్రతోకాల్ని
చూడలేని

అంధత్వాన్ని ప్రావని ఎవరు పసికట్టగలరు:

అలాగే, భయాందోళనలతో మనం

మృత్యువును తప్పించుకో చూడనేల!

వెలుగుమనల్ని మోసగించ గలిగినపుడు

బతుకును మాత్రం బోల్తా కొట్టించదూ?

ఆంగ్లోప న్యాసకురాయి, ప్రభుత్వ డిగ్రీ కళాశాల, పెద్దపల్లి, కరీంనగరం జిల్లా.

అమృతోత్సవము

కందుకూరి శ్రీరామచంద్రమూర్తి

ముదమది పొంగి పొంగి నవ
మోహన ముగ్ధవిలాస మారురి
గదితకథా విధాన పథ
గామినియై అమృతోత్సవములో
పదమిదె: నెందు జూచిన
'సెహను' వలించు 'వజీరు'లే: భళి
ఇది తిరునాళ్ల పంటయ్యి
యెన్నో 'యినామల' గాదెకదైగా
ఖాషాద్యేక్షము లేదు: లేవు నసలే
ప్రాంతీయ దౌర్భాగ్యపున్
రోషమ్మల్ 'మతలబ్బు' లుండ
వెపటన్ గూరత్వములేవు: హిం
దీపామాజ్ఞి సహోదరీ సహిత
దీప్తిన్ విశ్వసంసారియై
"ఘోషా" వీడి కనంబడెన్, కనులు
'పోతుల్' దిద్దె చోద్యమ్ముగన్
పరిపుష్కంబగుచున్ 'తుఫాను' వలె
సర్వ వ్యావృత్తిన్లేచి, సుం
దరతాస్ఫూర్తిని అన్ని దిక్కులకు

'మస్తాబై' ననాడే నిజం
బరతున్గల్గును సాహితీరసము
లింలింతైన దోషమ్ము లి
స్థిరి చేయబండు: నే 'సిఫారసి' దకే
దీవించు సౌఖ్యాకృముల్
'ఆర్థి' లవాడు 'కురిసే'
'దర్గా' వారతను తిండి దండుగ వారున్
'బూర్జువ' భావము వారును
'మార్జిను' లోనేది లేదు మందునకైనన్
గిరి కట్టచు మూఢభావములకున్
కూలం కిషప్రౌఢి 'కం
బారీ' వేయుచు 'గమ్మతుల్' నెఱపుచున్
'నైకమ్ము' నుం బెంచుచున్
దారిద్ర్యమ్మును తూపుమాపుచు బ్ర
శస్తంబైన 'చిక్కిన్' 'జిమిం
దారీ' గా నమృతోత్సవంబురు
నంతా జేను నావారునై'
ఇయ్యమ్మతోత్సవంబున నహిన

గుణాఢ్యులు భద్రభావులున్
 దియ్యము నెయ్యమాన్ గలిపి నెమ్మి
 నగార' ధ్వనింప జేయగా
 నొయ్యన జూచి సంతసము నొందుచు
 మక్కిరి బికిరైతిః సీ
 వియ్యము శెల్లకాలమును వెల్లత ।
 మంచు వచింతు వేడుకన్"
 అతివిరి మొగ్గల సరదాల 'పరదాల'
 నడుగిడి నేర్చిన యమ్మతరసము
 తక్కు బెక్కుల 'జలతారు' మేల్చునుగులో

అమర నేర్చిన మేటి యమ్మత యురము
 చలువ వెన్నెల లూరు తలికి కౌగిళ్ళలో
 మసల నేరిచిన యమ్మధుర రసము
 వెలుగు బెళుకుల చుక్కల గుమి నుండి
 తళుకు నేరుపులతో దనరు మనసు
 నిండు పున్నమిరేల వెన్నెలలలో 'షి
 కారు' గొట్టగా నేర్చిన కమ్రళసము
 తెలివి డెందాల కెరటాల తెళలు రసము
 నచ్చమై యమ్మతోత్సవ మందు నిండె'

మందార మాట

గోపీచంద్ గారి

పండిత పరమేశ్వర శాస్త్రి వీలునామా-పరిశీలన'

రచయితగా ఆయన విధానమే వేరు. ఇతివృత్త విషయంలోకానీ, కథాసంవిధానంలోకానీ ప్రాతల పరంగాకానీ సన్నివేశ చిత్రణ విషయంలోకానీ శిల్పనైపుణ్యంలోకానీ ఆయనను ఎవరితోనూ పోల్చడం కుదరదు. ఆయనతో పోల్చడానికి కూడా ఎవరూ కనిపించరు. ఆయనే తాత్విక నవలా సామాన్ శ్రీతిపురనేని గోపీచంద్.

తెలుగు నవలాలోకంలో ఆయనొక విలక్షణ రచయిత. విశ్వనాథ, చలం, బాపిరాజు, బుచ్చిబాబుల ఆలోచనలన్నీ ఆయనలో కనిపించినట్లే కనిపిస్తాయి. కానీ తీరా పరిశీలించి చూస్తే అవి వాస్తవిక ఆలోచనలతోనూ సరిపోవు. తోడుగా, సృష్టంగా విపులంగా సరళంగా కనిపించే ఆయన ఆలోచనలు పాఠక హృదయాల్ని ఎంతమధురంగా మీటుతాయో అంతబలంగా తాకుతాయి. తన తావనాస్రవంతిలో పాఠక హృదయాల్ని ఓలలాడించడం అడుగుంటూ ముంచడం ఆయనకే చేతనౌతుంది. ఆలోచనల్ని, అనుభూతుల్ని పాఠక హృదయసీమల నిఠా సమృద్ధిగా పండించడం ఆయనకే సాధ్యమౌతుంది. ఎందుకంటే తనగురించి తాననుకునే విషయాలను

ఇతరుల గురించి తాననుకునే విషయాలను ఎంత సూటిగా వాస్తవానికి దగ్గరగా చెబుతాడో తన గురించి ఇతరులనుకునే విషయాలనూ అంత సూటిగా వాస్తవానికి అంతదగ్గరగా చెబుతాడు. అదే గోపీచంద్ లోని విశిష్టత.

గోపీచంద్ గారు తలంపుకు రాగానే వారి ప్రసిద్ధ నవలలైన అసమర్థుని జీవయాత్ర, మెరుపుల మరకలు చప్పున గుర్తుకు వస్తాయి. అభిమానుల విమర్శకులూ సముక్షకులూ దృష్టి కూడా ప్రమానంగా వాటి పైనే నిలుస్తుంది. కేంద్ర సాహిత్య అకాడమీ వంటి ఉన్నత సంస్థ బహుమతితోపాటుగా అంధ్రదేశంలో పలురకాల విమర్శకులను అందించిన నవల 'పండిత పరమేశ్వరశాస్త్రి వీలునామా'. నవలగా అది ఒక అచ్యుత ప్రయోగమని చెప్పాలి. తన గురించి ఇతరులేమనుకుంటున్నారో అన్న ఆలోచన ప్రతి వ్యక్తిలోనూ కలుగుతూ ఉంటుంది. అలా కలుగడంలో వ్యక్తికి వ్యక్తికి లేదాలున్నప్పటి కలుగడం మాత్రం సహజమేననడంలో సందేహం లేదు. ఆ ఆలోచన అటు రచయిత పరంగా ఇటు

పాత్ర పరంగా సాదించి చూపించారు గోపీచంద్ సమాజాన్ని సమాజంలోని వివిధ రకాల వ్యక్తుల స్వభావాన్ని అందరి కుళ్ళునూ అలోచనా దౌర్భాగ్యాన్ని కడిగి వేయాలన్న తలంపు రచయితలో అడుగుడుగునా కనిపిస్తుంది. నవలను చదవడం ద్వారా రచయిత ఎంతలోతుగా తన పరిశీలన సాగిస్తారో ఎంత స్పష్టంగా తన భావాన్ని అవిష్కరిస్తారో తెలుసుకోవచ్చు. అలా తెలుసుకోవడాని కొక కర డివిక నందించడమే ఈ వ్యాసోద్దేశం.

‘నేటి మతిమంతుల్లో ఎక్కువ మంది పం యాలు చుట్టాకొని తిరుగుతున్నారు...అతివేగంగా ప్రయాణం చేస్తున్నామన్న సంతోషం వారికి ఉండే ఉండవచ్చు. కానీ ఎంత వేగంగా తిరిగితే అంతత్వరగా బయలుదేరివ స్థలానికి రావడమే గద జరిగేవని’. నవలను పరిచయం చేస్తూ మొదటి పేరాను ఈ విధంగా కూర్చారు రచయిత. ఈ పేరాను చూస్తే నవలపై వచ్చిన విమర్శలనీ రచయిత ముందే ఊహించారేమోననిపిస్తుంది. అదే నిజమైతే ఇతరులు తన పట్ల ప్రతి స్పందించే తీరును అంచనా వేయడంలో గోపీచంద్ గారి నైపుణ్యానికి ఈ నవల ఒక సాక్ష్యమౌతుం దనేది సుస్పష్టం. తల విషయానికి వస్తే పర మేశ్వరశాస్త్రి నిన్నటి తరానికి ప్రతినిధి నేటి తరానికి ప్రతినిధి కేశవమూర్తి.

ఆయనకు పరసకు అట్టుకు. తరాంతర్య అంతరాళాన్నప్పుడు కొద్దిపాటి ఘర్షణ అనివార్యం కాగా పరమేశ్వరశాస్త్రికి కేశవమూర్తికి జరిగే ఘర్షణ కొంతేం తీవ్రంగా కనబడుతుంది. అందుకు కారణాలు రెండు. మొదటిది ఆ ఇరువురి మధ్యన ప్రత్యక్ష సంబంధం లేకపోవడం. దీన్ని అసరాగా చేసుకొని సమాజంలోని కుళ్ళు, మూర్ఖత్వాలు సీమంతం వంటి వారి తూవంలో విజృంభించి

వారి మర్యాద దూరాన్ని పెంచాయి. రెండవకారణం విషయానికి వస్తే కేశవమూర్తి గురించి సీమంతం లాంటివాళ్ళు చెప్పడానికి ముందే పరమేశ్వరశాస్త్రికి కేశవమూర్తిపైన ఒక విధమైన అభిప్రాయం ఏర్పడిఉంది. అది కేశవమూర్తి గ్రాంధిక భాషా వాదాన్ని తిరస్కరించడంవల్ల తన ఇష్టానికి వ్యతిరేకంగా తన పెంపుడు కూతురైన సుజాతను పెళ్ళి చేసుకోవడంవల్ల ఏర్పడినట్టిది. పరమేశ్వర శాస్త్రిలో ఉన్న ఈ భావాన్ని కనిపెట్టి సీమంతం మొదలుగాగల వాళ్ళంతా అతనికి కేశవమూర్తిపై ద్వేషాన్ని సులభంగా పెంచగలిగారు.

కేశవమూర్తిని పెళ్ళిచేసుకోవడం ద్వారా గుర్తింపు పొందిన పాత్ర సుజాత. పరమేశ్వరశాస్త్రి కేశవమూర్తి సుజాత ఇవి మూడు నవలలో ప్రధాన పాత్రలు. ప్రధాన పాత్రలాయకుడు సీమంతం. అతని మిత్రులు (వీరంలా కేశవమూర్తికి మిత్రులే) సుభాషిణి, రామమోహనశాస్త్రి, వెంకాయమ్మ, నాసరయ్య, కృష్ణమూర్తి కరటకశాస్త్రివంటి వారంతా లోకంలోని పలురకాల వ్యక్తిత్వాలకు ఉదాహరణలుగా నిలుస్తారు.

కేశవమూర్తి కీర్తి ప్రతిష్ఠలు పెరుగుతున్న కొద్దీ అతని మిత్రులైన సీమంతం కారద్యతుడు, రాధారమణులు క్రమంగా శత్రువులౌతారు. వీరంలా పరమేశ్వరశాస్త్రికి చేరువై అతనిద్వారా కేశవ మూర్తిని దెప్పిరిసి ప్రయత్నం చేశాడు. ఈ తరుణంలో కేశవమూర్తికి సీనిమా రచయితగా అవకాశం వచ్చి మ దాసుకు వెళ్ళవలసివస్తుంది. వెళ్ళేముందరకు తన మిత్రులందరూ వెళతారు. ఈ సన్నివేశం నవలలో ముఖ్యమైనట్టి సన్నివేశంగా చెప్పవచ్చు. సీమంతం, కారద్యతుడు రాధారమణులను కేశవమూర్తిని కలిశాడు. అక్కడ జరిగినకథ

—మూలంగా పాఠకుల దృష్టిలో కేశవమూర్తి ఎంత ఎత్తుకు ఎదిగాదో అతని మిత్రులు అంత క్రిందికి జారారు. కేశవమూర్తిపట్ల పాఠకులకు చివరి వరకూ సశించిపోని అన్యాయమైన అనురాగం కలుగడానికి ఈ ఒక్క సన్నివేశం చాలు. కేశవమూర్తిలో రచయిత అంతర్లీనంగా ఉన్నాడు. కాబట్టి పాఠకుల అనురాగమంతా రచయితకు దక్కుతుందని తేలికగా ఊహించవచ్చు గోపీ చండ్ వేసిన తెలివైన ఎత్తుగడగా దీన్ని పేర్కొనవచ్చు.

కేశవమూర్తిని ఇబ్బందిపెట్టిన వ్యక్తులందరి ప్రాముఖ్యత అతడు మద్రాసు వెళ్ళడంతో తాత్కాలికంగా తగ్గుతుంది. సీమంతం పాత్ర మాత్రం ప్రాముఖ్యతను కోల్పోకుండా అలాగే నిలిచి ఉంటుంది. కథలో పటుత్వం కోల్పోకుండా ఉండడానికి అది తప్పనిసరి. సీమంతం కల్పించిన కృతీమ తుపానులో సుజాత చిక్కుకోవడం మూలంగా కేశవమూర్తి కాపురం కష్టాలపాలౌతుంది తనకున్న బంహీనతైన పరస్మి వ్యామోహాన్ని సీమంతం తెలివిగా కేశవమూర్తిలో ఉందని సుజాతను నమ్మించ గలిగాడు. సులాక్షిణి పాత్ర ప్రాముఖ్యాన్ని సంతరించుకున్నది. ఆమె సీమంతం బంధువులమ్మాయి కావడం గతంలో సీమంతాన్ని తిరస్కరించడం గమనించదగ్గది. సీమంతం మూలం నమ్మిన సుజాత భెంగుకూరు వెళ్ళడం, ఆక్కడ సుజాతకు అశ్రయమిచ్చిన వెంకాయమ్మ చేసిన ఔచిత్యం అదరంగా కేశవమూర్తి అతని మిత్రుడు రాజమోహనరాత్రి సుఖాక్షిణి అక్కడికి తీసుకోవడంతో సీమంతం కుట్ర వెల్లడై కరా నాయకుని విజయం ప్రతినాయకునికి పరాజయం సంతపించాయి. ఈసంఘటనల నేపథ్యంలో నవల చివరిదశకు చేరుకుంటుంది. ఈదశలోని మట్టాలో

చెప్పకోదగినవి రెండు మొదటిది కేశవమూర్తి అధ్యాత్మిక చింతనా ఘట్టంగా, రెండవది వరమేశ్వరరాత్రి వీణనామా ఘట్టం.

మొదటిఘట్టం

కేశవమూర్తి బృందం పొండిచేరిలో ఆరవిండా శ్రమానికి బయలుదేరినది మొదలుకొని తిరిగివచ్చే వరకూ జరిగిన విషయాల్ని విశేషాల్ని గోపీచండ్ అద్భుతంగా చిత్రించాడు. ఆ చిత్రణలో సహజత్వం ఉత్తేజం చైతన్యం జాలవారాయి 'మేడమెట్టు ఎక్కి ఆరవిండుకున్న ప్రదేశానికి దగ్గరగా వెళ్లాడు కేశవమూర్తి ప్రక్కన ఒక గది ఉన్నట్టనిపించింది. ఆ ప్రయత్నంగా అటు తిరిగి మనిషి సైజులో ఉన్న ఆరవిండుని యొక్క మదర్ యొక్క చిత్తరువులు పెద్దప్రేమలో దిగించబడి ఉన్నాయి... అప్పుడు గ్రహించాడు. కేశవమూర్తి అవి చిత్తరువులుకావని ఆరవిండు మదర్ సజీవమూర్తులేనని... మేడదిగి రాగానే నువ్వు అదృష్టవంతుడివి కేశవమూర్తి అన్నాడు రామమోహనరాత్రి... చూపులను నీ పైకి ప్రసరించాడు నీవు తన్మృదపు అన్నాడు'.

రెండవ ఘట్టం :

రాత్రిగారు తనయావదాస్ కేశవమూర్తికి చెందునట్లుగా వ్రాసి అందరినీ అక్కర్లవరకాడు. అతని మనస్తత్వాన్ని పరీక్షిస్తే ఈ చర్య సజ్జే ననిపిస్తుంది క్రమ క్షణ నిజాయితీకు కట్టుబడిన వ్యక్తి కావడం చేత ఏదీ చేసేవా త్రికరణ కుద్ధిగానే వేళాడు, తనకు వంట చేసిపెట్టే సుందరమ్మను ఒక బంహీన క్షణంలో వశపరచుకొని గర్భవతిని చేసినందుకు అతడు జీవితాంతం పశ్చాత్తాపంతో కుమిలిపోయాడు సుందరమ్మ

పోలిక అన్నందుకు సుజాతను పెంచుకున్నాడు. ఇక్కడ ఆశనిలోని మానవతాదృష్టి కులగోత్రం అడ్డుగోడల్ని చాటడం కనిపిస్తుంది.

ఎన్నిసార్లు ఓటమి పొందినప్పటికీనీ తంగ వడ్డప్పటికీనీ, ఎదురుదెబ్బలు తిన్నప్పటికీనీ, లోకంలోని మానవ బంధుత్వం బాంధవ్యం తున్న ఈర్ష్యాద్వేషాలు ఇంకా నశించి పోలేదన దానికి గుర్తుగా సీమంతాడుల్ని మార్పురాని అంతరంగాలతో అలాగే వదిలేయడం కనిపిస్తుంది.

'పురుషోత్తముడు' అన్న నవ:ను కేశవ మూర్తి చెబుతుంటే సుజాత వ్రాయడంతో ప్రారంభమైన పండిత పరమేశ్వర కావ్య పీఠా నామా కేశవమూర్తి 'సుజాతం జీవితాంతో కొన సాగి వారి కష్టాల్ని కడతేర్చి తిరిగి పురుషోత్త ముడు' నవలను కేశవమూర్తి ముగింపు వాక్యాలు చెప్పడం ముగిస్తుంది. పురుషోత్తముడు నవలకు కేశవ మూర్తి చెప్పిన ముగింపు వాక్యాలే పరమేశ్వరకావ్య పీఠానామా ముగింపు వాక్యాలు. కేశవ మూర్తి రచించిన పురుషోత్తముడు గోపిచంద్ రచించిన పండిత పరమేశ్వరకావ్య పీఠానామా రెండూ ఒకటేనని కేశవమూర్తి పురుషోత్తముడని పాఠకులకు అర్థమై ఒక మధురానుభూతిని కలిగిస్తుంది. చివరగా కేశవమూర్తి లోని గొప్పతనాన్ని గ్రహించిన రమణారెడ్డి బృందం అతని ఆనుయాయులుగా మారడం కేశవమూర్తి పరంగల్ లోనే ఉండిపోవాలని నిశ్చయించుకోవడం తో నవం పూర్తవుతుంది.

కథనం విభిన్నశైలిలో సాగడం ఈనవలలో కనిపించే మరో ప్రత్యేకత. ఆయాపాత్రల ప్రాముఖ్యాన్ని బట్టి విన్నకోణాలనుండి సమస్యల్ని పరిశీలించినప్పుడు కనిపించే విభిన్నాంశాలని వాస్తవ

వికంగా చిత్రించాలన్న తాపత్రయమే ఇందుకు కారణమని చెప్పవచ్చు. కథానాయకుడైన కేశవ మూర్తి పరంగా కథ సదుస్తుంది అతని భార్య సుజాత కూడా కథను పాఠకులకే చెబుతుంది. ఈ ఇరువురూ అవసరం లేదనిపించినప్పుడు రచయిత ఆపనివి నిర్వహిస్తాడు. ఆ సమయంలో ఆశకు డైరీవ్వారా, ఉత్తరాల ద్వారా కూడా కథను నడిపిస్తాడు. కథలో చిన్నపాత్రే ఐనా కొన్ని బలమైన సంఘటనలకు మూలమై నిలవడం చేత సుభాషిణీకూడా కథను నడిపిస్తుంది. కథనానికి సంబంధించి ఆత్మాశ్రయ పరాశ్రయ పద్ధతులు రెండూ అవలంబించబడ్డాయి. కేశవమూర్తి పరంగా సాగే కథలో గోపిచంద్ ఆలోచనలు కనిపిస్తే సుజాతపరంగా సాగే కథలో పరిస్థితుల్ని ఎదుటి వ్యక్తి కోణంనుండి చూపించే ప్రయత్నం కనిపిస్తుంది. రచయిత డరంగా సాగినకథ పై సందర్భాలకు సమన్వయాన్ని కుదర్చడంతో పాటుగా కథనాన్ని ఆసక్తికరంగా మలచడం లోకంపోకడకు దర్పణం వట్టడం వ్యక్తుల బంధుత్వాన్ని ఎత్తి చూపించడం వంటి పనుల్ని నిర్వహించింది.

నవలలో విమర్శల్పైదుర్కొన్న విషయాల్లో కేశవమూర్తి పాత్ర చిత్రణ ప్రధానమైనది. మహా న్నతమైన వ్యక్తిగా కొన్నిసార్లు, అమాయకుడుగా, పసిపిల్లవాడి మనస్తత్వమున్న వాడుగా మరి కొన్నిసార్లు దార్మికడుగా అజాత శత్రువుగా ఇంకొన్నిసార్లు కేశవమూర్తి కనిపిస్తాడు. ఒకేవ్యక్తి ఇన్ని రకాలుగా కనిపించడం అసంభవమన్న విమర్శ సరియైనదిగానే కనిపిస్తుంది. రచయిత కేశవమూర్తిలో కనిపించడం లోకంలోని వ్యక్తుల బంధుత్వాన్ని సహజంగా చిత్రించాలని రచయిత తాపత్రయపడడం, కేశవమూర్తి పాత్రను కాస్త రత వాస్తవానికి దూరం చేస్తే చేసి ఉండవచ్చు. బట్టే అది రచయిత గుర్తించని పరిణామం మాత్రం కాదు.

కేశవమూర్తిలోని ఆధ్యాత్మిక ధోరణివ్యాధి లోప ప్రాముఖ్యాన్ని రచయిత తొలగించాడు. అసాధారణ మేధావులు అద్వితీయ వరాక్రమవంతులూ తమ తమ జీవిత చివరి మట్టాల్లో ఆధ్యాత్మిక చింతన వైపుకు మళ్లడం కనిపిస్తున్నదే ఇందుకు మహర్షి అరవిందకు ఒకచక్కని ఉదాహరణ కేశవమూర్తి కూడా అరవిందనివల్ల ప్రభావితమై కావడం గమనించదగ్గది. ఇక కేశవమూర్తిలో గోపీచంద్ కనిపించడం గురించి చెప్పాలంటే రచయిత తమ అభిప్రాయాల్ని తన కివ్వమైన పాత్రద్వారా వెలిబుచ్చడం ఆనేకానేక తెలుగు నవలల్లో కనిపిస్తున్నదే కాబట్టి ఇందులో సహజత్వం ఏమిలేదని భావించవచ్చు.

తెలుగు నవలలోకంలో గొప్పనవలగా కీర్తిగాంచినవన్నీ విమర్శల వాడి బాతాల్ని ఎదుర్కొన్నట్టివే. కాగా విమర్శలకు తట్టుకొని నిలిచే గుణమే వాటి గొప్పతనానికి రుజువుగా నిలుస్తుంది. వాటి కీర్తి ప్రతిష్ఠలకు మెరుగులు దిద్దుతుంది. వండిత పరమేశ్వరశాస్త్రి వీణానామా అందుకు అతీతమైనది కాదు—

ఎన్. ఎస్. రాజు

సరస్వతి మహల్

కోహడ-505 473

కరీంనగర్ జిల్లా.

తెలుగు కవితాపంటలు పండించిన జంటకవులు

అవధాన ప్రక్రియ తెలుగు సాహిత్యానికే ఓరిమితమైన ఒక అపూర్వమైన ప్రక్రియ. అలాగే

జంట కవితా వ్రాసేవారం ఆంధ్ర సాహిత్యంలో కన్పించే ఒక అపూర్వమైన సంప్రదాయం జంట కవులు చెప్పే కవిత్వంలో ఒకే పదాన్ని ఒకరు మొదటి పాదాన్ని, రెండవవారు రెండవ పాదాన్ని చెప్పడం జరుగుతుంది. కష్టతరమైన ఈ ప్రక్రియ నిర్వహణకు ఆయా కవుల అలోచనా సరికి, కవిత్వానికి సమపాళ్ళలో ఉండాలి.

సాధారణంగా జంటకవులు కలిసి కవిత్వాన్ని చెప్పడానికి ఒకే గురువుపద్ధతి విద్యాభ్యాసం గావించడంగాని, పన్నిపాఠమైన మైత్రిగాని, సహాధ్యాయులుగాని, సమన్వయితులుగాని, అన్నదమ్ములుగాని, అయిదుగురుగాని కారణమై ఉంటుంది.

ఒక భావాన్ని కలిగి కవితలను వెలువరించే ఇద్దరు కవులను 'జంటకవులు' అని పిలుస్తారు. ఈ ఇద్దరు కవులు చెప్పే కవిత్వమే జంటకవిత్వం.

ఆంధ్ర సాహిత్యంలో సామాన్యూడి నుంచి మాన్యుని వరకు ఆనందలహరిలో ఓలలాడించిన విశిష్టమైన సాహితీ ప్రక్రియ జంటకవిత్వం. ప్రాచీన సాహిత్యంలో ప్రారంభమై ఆధునిక సాహిత్యంలో విశ్వరూపం దాల్చిన ఒక విశిష్ట ప్రక్రియ జంటకవిత్వం.

సాధారణంగా ఒక కవి స్వతంత్రుడై ఒక కావ్యాన్ని రాయడంగానీ, ఒక పద్యాన్ని పఠకడంగానీ చేస్తాడు. కవి తనకు ఇష్టం వచ్చిన రీతిలో ఊహచేసి, దానిని ఆనందభరితంగా భండస్సుని ఆధారం చేసుకుని చెబుతాడు. ఇద్దరు కవులు కలిసి ఒక కావ్యాన్ని రాయా-న్నా, ఒక పద్యం వంకాలన్నా అది సామాన్యమైన విషయంకాదు. ఇక్కడ ఒక పద్యంలో మొదటి చరణం ఒకర, రెండవ చరణం మరొకరు చెప్పడం జరుగుతుంది.

ఒక కవి తాను కవిత్వ చెప్పేటప్పుడు ఉన్న స్వేచ్ఛ జంటకవులు కవిత్వ చెప్పేటప్పుడు ఉండదు. ఇందులో ఒక కవి తన దృక్పథాని కన్న ముందుగా తోటి కవి దృక్పథాన్ని ఒక్క చూపులోనే గ్రహించవలసి ఉంటుంది. తోటి కవి హిమాలయ, కవితా విన్యాసాలకు అనుగుణంగా మంచుకొని వెనువెంటనే కవితాధారలో కలిసిపోవాలి.

ప్రాచీన లాక్షణికులు జంటకవులను గురించి గాని జంట కవిత్వం గురించి గాని నిర్వచించి ఉండలేదు. ఈ జంటకవులు అనే పదానికి సరైన సమానార్థకమైన సంస్కృత పదం కన్పించదు. దీనికి కారణం సంస్కృతంలో ఇది ఒక ప్రత్యేక ప్రక్రియగా అభివృద్ధి చెందక పోవడమే.

సంస్కృతంలో కవి యుగళం, కవియమకం కవి యుగ్మం మున్నగు పదాలున్నాయి. ఈపదాల కర్తం ఇద్దరు కవులైనా కావచ్చు. లేదా జంటకవులైనా కావచ్చు. ఇద్దరు కవులు జంటకవులు వేరు. జంటకవులు వేరు. ఇద్దరు కవులు అంటే జంట కవులు కాకపోవచ్చు. సంస్కృత పదసంబంధమైన కవిద్వయానికి ఇద్దరు కవులు అని అర్థం. తిరుపతి వేంకటకవులు జంటకవులనుటకు 'కవి ద్విరీయ, అను పదాన్ని, వెంకటేశ్వర కవులు జంట కవులను 'కవిద్వయే'గా, పుట్టవర్తి నారాయణాచార్యులుగారు జంటకవులను 'జమళి కవులుగా' పరిచారు ఈజంట, జమళి, దోయి ద్వం ద్వం, ద్వి త్వం, ద్వయం మొదలైన పదాన్నీ సమానార్థకాలే. ఇద్దరు కవులు యుగళంలోను, అనుబంధంతోను, ఒక పద్యాన్నిలేక ప్రబంధాన్ని ఏకభావంతో కలిసి రూపొందించానే లక్ష్యం వీరిలో ఉండడంవల్ల వీరిని 'జంట కవులు'గా సాహితీ జగతి ప్రశంసించింది.

సమకాలీనత, ఏకమనస్కత అనేవి జంట కవుల ముఖ్య లక్షణాలు జంటకవులు సాధారణంగా అటు కవితా వికారదులై ఉంటారు. జంటకవుల పేర్లలో చక్కని పొందిక ఉంటుంది.

14వ శతాబ్దం నుంచి 20వ శతాబ్దం వరకు జంటకవులు తైవిధ్యంతో కూడాకొన్న సాహితీ ప్రక్రియలను వెలువరించారు. ఇవి ప్రధానంగా 4విభాగాలు. ప్రబంధ నిర్మాణం అటు కవితా కల్పన, అపధాన నిర్వహణ, బంధకావ్య రచన, జంటకవులు కొందరు ఆయాప్రక్రియల్లోనే కవితాబండికలను వెలువరించగా, మరి కొంత మంది జంటకవులు అనేక వద్దరుల్లో కవిత్వాన్ని రచించారు. పరిమిత సంఖ్యలో గల ఈ కవుల్లో తిరుపతి వేంకటకవులు ముఖ్యులు. వీరి రచనలు అనేకానేక మంది జంటకవులు అనుసరించారు.

తెలుగు సాహిత్యంలో అనేక కావ్యాలు రూపొందించి, అనుకవితల్లో, అపధానాలు నిర్వహించి, బంధకావ్యాలను రచించిన జంటకవులు అనేకమంది ఉన్నారు కావపిట్ట కవులు, నంది మంటకవులు, దేవులపల్లి సోదరకవులు, తిరుపతి వేంకటకవులు, వేంకట పార్వతీశ్వర కవులు వేంకట రామకృష్ణకవులు, రామకృష్ణకవులు కొప్పరపు సోదరకవులు, రాజశేఖర వేంకటశేష కవులు, శేషాద్రి రమణకవులు, పింగళి కాటూరి కవులు ప్రముఖులు.

జంటకవులలో మొదట పేర్కొన దగినవారు గోన బుద్ధారెడ్డి కుమారులైన గోన కావపిట్ట, గోన పిట్టరాజులు. వీరు కావపిట్ట కవులుగా ప్రసిద్ధి గాంచారు. గోనబుద్ధారెడ్డి రంగనాథ రామాయణము ద్వీపదలో యుద్ధకాండము వరకు రచించగా కావ పిట్ట కవులు ఉత్తరకాండమును రచించారు.

నందిమల్లయ, ఘంట సింగయ అనే కవులను నంది ఘంటకవులంటారు వీరు మామాలిక్కు. 'ప్రబోధ చంద్రోదయం', 'పరాపూరాణాంసు' వీరు రచించారు. వీరు పరమేశ్వర ఆరాధన తత్పరులు. పరమ శాంత స్వరూపులు. శాంత రస ప్రధానములగు ప్రబంధములను వేరు రచించారు.

దేవులపల్లి సుబ్బరాయశాస్త్రి, దేవులపల్లి తమ్మనశాస్త్రిగారలు దేవులపల్లి సోదరులుగా విఖ్యాతి నొందారు. సుబ్బరాయశాస్త్రి 'రావు వంశముకావళి' అనుకావ్యాన్ని, 'మహేంద్రవిజయం', 'మల్లినైవము', 'రామవందాశక్తు' అను కృతులను, సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు రచించారు. యతిరాజు విజయము', 'సకలేశ్వరశతకము' నయనోల్లాసం' మొదలైన కృతులను తమ్మనశాస్త్రిగారు రచించారు. వీరు ఎవరికినీ విడిగా గ్రంథ రచన చేసినను అవధానము మాత్రం జంటకవులుగా నిర్వహించారు.

దివాకర్ల తిరుపతి శాస్త్రి చెళ్ళపిళ్ళ వేంకట శాస్త్రి గార్లను తిరుపతివేంకట కవులు అంటారు. 'రాతురత్నాకరం' అను చంపూగ్రంథం వీరి మొదటి రచన. 'శృంగార శృంగాటము' పీఠీరూపకము వీరి రెండవ రచన. ఇవి రెండు సంస్కృతంలో రచింపబడినాయి. 'దేవీ భాగవతం' 'బుద్ధ చరితం' కావ్యం 'భక్త రంభాసంవాదం'లను సంస్కృతం నుంచి తెలుగులోనికి అనువదించాడు. 'శ్రవణానందం' వీరి స్వతంత్ర కావ్యంలో ప్రధానమైనది. 'పాణి గ్రహిత', 'లక్ష్మణపరిణయం', 'విరామహర్మ్యం' వీరి ఇతర రచనలు. వీరు అనేక అవధానాలు నిర్వహించారు.

బాలాంత్రపు వేంకటరావు, ఓలేటి పార్వతీశం గార్లు వేంకట పార్వతీశ్వర కవులుగా ప్రసిద్ధి

కెక్కారు. వీరి కావ్యాలలో ప్రసిద్ధమైనది 'ఏకాంత సేవ', వేంకట పార్వతీశ్వర కవులు రచించిన నవలలో 'ఇందిర', 'శకుంతల', 'చందమామ', 'లక్ష్మణపాయలు', 'మనోరమ', 'మాయావి', 'వంగవిజేత', ప్రసిద్ధమైనవి. 'చిత్రకథా నుదాలహరి' 'శ్రీమద్రామాయణము' వీరి వద్యకృతులు. 'శివపురాణం', 'బ్రహ్మపురాణం' వీరి గద్య కావ్యాలు.

ఓలేటి వేంకట రామశాస్త్రి, వేదం రామకృష్ణ శాస్త్రిగార్లను వేంకట రామకృష్ణకవులంటారు. వీరు 30 గ్రంథాలను రచించారు. 'విశ్వగుణాదర్శనం', 'జైచిత్త విదారచర్ప', 'కవి కంఠాదరణం', 'సువృత్త తిలకం' అను గ్రంథములను వీరు సంస్కృతం నుంచి తెలుగులోనికి అనువదించారు. 'పాణిగృహీతి', 'కౌరవ గౌరవం', 'ంప' వీరి స్వతంత్ర గ్రంథములు. 'ఇందిరాదేవి', 'శకుంతల', 'సుఖద్ర' మొదలైనవి వీరి నవలు.

ఆ కొండి రామమూర్తిశాస్త్రి, నిళ్ళంపల్లి కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి గార్లు రామకృష్ణకవులుగా ప్రసిద్ధి చెందారు వీరు జంటగా రచించిన కావ్యం 'దేవి భాగవతం' మాత్రమే.

కొప్పరపు వేంకట సుబ్బాయకవి, కొప్పరపు వేంకట రమణకవులు కొప్పరపు సోదర కవులుగా తెలుగు సాహిత్యానికి సేవ చేశారు. వీరు కృష్ణ కరుణా ప్రలాపము', 'దైవ సంకల్పం', అను కావ్యాలను 'కుళలవ' నాటకాన్ని రచించారు. ఇవి ప్రస్తుతం అలభ్యం. వీరి అనేక అవధానాలు నిర్వహించారు.

దుర్వాక రాజశేఖర శతావధాని, గడియారం వేంకటశేషశాస్త్రిగార్లు 'రాజశేఖర వేంకటశేషకవు

లుగా రాయలసీమలో వెలసిన కవిరత్నాలు. వీరు నిర్వహించిన అవధాన కైత్రయాత్రను 'అవధాన సార' నును పేరుతో గ్రంథంగా వెలువరించారు. వీరు విడివిడిగా గ్రంథ రచన చేసినను అవధానములుజంటగా నిర్వహించారు.

రూపాదీ శేషాచార్యులుగార్లు సోదరులు. వీరు శేషాద్రి రమణ కవులుగా విఖ్యాతి నొందారు. ఈ జంటకవులు 'అర్జున పరాభవం', 'అను నాట కాన్ని', 'పాపాలాయ నిర్మాణము', 'వసుంధర', 'అంద్ర మర్రితులు' అను గ్రంథములను రచించారు. శేషాచార్యులు మరణానంతరం వేంకట రమణాచార్యులుగారు రచించినన పద్యకావ్యాన్నింటికి 'శేషాద్రి రమణకవులు' పేరు మీదనే రచనలు చేయడం జరిగింది

పింగళి లక్ష్మీకాంతం, కాటూరి వేంకటేశ్వర రావుగారు. పింగళి కాటూరి కవులుగా విఖ్యాతులు పింగళి కాటూరి కవులు వెలువరించిన తొలికృతి "తొలకరి" సౌందర్యనాద ప్రబంధంను' వీరు అవిష్కరించారు. 'మారుతిశతకం' అనే శతకాన్ని కూడ వీరు రచించారు.

సాహిత్యంలో పైన పేర్కొనిన జంటః గాక వీరిని అదర్శంగా తీసుకుని అనేకమంది కవులు జంటకవులుగా తెలుగు కవితా పంటలు పండించారు

నామిని సుధాకరనాయుడు

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం
పబ్లిక్ గార్డెన్స్, హైదరాబాద్-4.

అస్సక్
సమీక్ష

ద త భా ర

ఈనాడు ప్రతివారు అవసరం ఉన్నా, లేకున్నా ఉద్యమ స్ఫూర్తితో ఏదో ఒక ఉద్యమాన్ని లేవ దీస్తున్నారు. అవి ఈ సమాజానికి ఏమివ్వగలదు అనే ఆలోచనకంటే ఆ పేరుతో మనం ఒక ప్రయోజనాన్ని పొందవచ్చుననే ఆలోచన ప్రధానం. ఆ ఉపయోగ వస్తున్న సాహిత్యానికి సంబంధించిన కవిత్వం సంపుటి అకుల గంగాధర్ గారు ప్రచురించిన 'దళిత భారతి' ఈ సంపుటికి దళిత భారతి అనే పేరు ఎందుకు పెట్టాలి, ఇంకో పేరు పెట్ట లేము; ఎందుకంటే శీర్షిక కవిత్వ ఇలా ప్రారంభ మవుతుంది.

'దళిత భారతిలో'

కాడికి పోయే కోలాసిన్ని

కోస్తలు వదుతున్నాయి...

అసలు దళిత భారతి అంటే ఏమిటి? దళితం అంటే ఖండింప బడినది, వికసించినది, విరిసినది, అలాగే 'భారతి' అంటే సరస్వతి (మూలవాక్కు) భారతమాత, లక్ష్మి, పార్వతి మొదలగు ఆర్థాలు చెప్పుకోవచ్చును. ఇలా చెప్పుకొన్నప్పుడు 'దళిత భారతి' అనగా ఖండింపబడిన భారతి ఉండదు

కాబట్టి—విరిసిన భారతమాత! వికసించిన వాక్కుగా భావించవచ్చును. ఈ కవిత్వంలో ఇవి ఏమి లేవు— దళిత పరానికి స్పష్టత లేదు, అర్థంలేదు. కవిత్వంలా గణింబిణిగా ఒక తాత్కాలిక ఒక వాక్యం సంబంధం లేకుండా సాగింది ఒక వేళ దళితులు అంటే అంటరాని బాండ్లు అనుకొన్నా వారికి సంబంధించిన కవిత్వం ఇందులో ఏమీ—అయినా ఈ 21వ శతాబ్ది ప్రారంభంలో ఆభావం ఎక్కడుంది. అందరూ సమానం అనుకొంటున్న దళితుల మనకు మనమే గిరిగీచుకొని కింపపరచు

దళిత భారతి (కవితాసంపుటి)—అకుల గంగాధర్, ప్రతులకు రచయిత, ఆగ్రికల్చరల్ మార్కెట్ కమిటీ కార్యాలయము, జగిత్యాల 505327 కరీంనగరం— వెం దూ॥ 10/- పుటలు 6 + 34)

కోవడం సబబుగాలేదు. ఇక కనిత్వం విషయంలో వస్తే "అకుల గంగాధర్ గారు గత ఆరు, ఏడు సంవత్సరాలుగా వివిధ సంఘటనలకు స్పందించి కవిత్వంను రాస్తున్నారు. జగిత్యాల ఉద్యమ ప్రభావానికి లోనై ఎన్ని బాధలు పడాలో అన్ని బాధలు అనుభవించారు. అయినా తాను సమ్మీన సత్యాన్ని కొరకకుండా ముందు కెళ్ళగలసిన సమ్మీకంలో రచనా వ్యాసాంగాన్ని కొనసాగిస్తున్నాడు అన్న నీ. హెచ్. వి. ప్రభాకరరావుగారి మాటలనుసరించి గంగాధర్ గారు కవిత్వంలో లీనమయి బాధల కొలిమినుండి ముత్యపుచివ్వలా బయటకు వచ్చినవాడని ఆయన కవిత్వం చాటి చెప్పుతున్నాయాకొన్ని—

"నీకై ఆలోచించి గమ్యాన్ని వెదికినా

అది నాకొట్ట జనసమూహం ఆక్రందనలు

వీవు ఇతరతేని జీవితం
ఈ వ్యవస్థకు ఓడివ్వాం
గమ్యం నాదికాదు నీవుదిగురింప
జేసిన ఓఆశయానిది”

(తడిముద్రి పుట-2)

ఈ కవితను ఇంతవరకే తీసుకుంటే 20
గొప్ప అండ్రికలుగా నిలుస్తుంది. దావన మనసు
స్పందింపజేస్తుంది. మనసును పట్టుకుంటుంది.

“చిరిగిన బట్టం పేగుల
అతుకులు వద్ద ఇరుకులుగల
ఆకలి జీవులతో ప్రయాణం
సగటు ఓవిశరీరం..”

(‘పేగులు’- పుట 4)

జన జీవితంపై పడే
లాతీకర్రల మోత
హక్కుల కాళ్ళాంగం పై
పడే రక్తపు దార..’(దార పుట 11)

గంగాధర్ గారి కవితల్లో చాలావరకు మిగి
కవితలు బాగున్నాయి. అయితే ఆయన స్వయం
కృషితో వచ్చినా, కవితల్లో ప్రచురించుకునే ముందు
కవితలను సవరించుకొంటే బాగుండేదేమో! దాని
వలన పుస్తకం చదివిన పాఠకుడు ఇంకా సంతోష
పడే వాడు. కవితలు తేవలం అందించడం కాదు,
మనం అనుకున్న భావం ఎంతవరకు స్పష్టతగా
చెప్పుతున్న దనేది ముఖ్యం. కవితలు పేరవంగాను
గజిబిబిగాను రికమకగా ఉండడం వలన పాఠకుడు
చదవడానికి ఆసక్తిని ఎలా చూపేదాడు.

శ్రీ ఆకుం గంగాధర్ గారి కవితా సంపుటికి
రాసిన కవిత పోలయ్య గారి ముందు మాట వివాదా
స్పదముగా వున్నది అంతే కాదు ఇతరులను కించ
పరచే విధంగా ఉంది. విజ్ఞానం అందరిసొత్తు
దానిని అందరూ సముపార్జించడానికి అవకాశం,
అది కొందరికి మాత్రమే పుట్టుకతో వస్తుంది.
కొందరికి ఇతరులనుండి నేర్చుకుంటేనే అవకాశం
తుంది. రచయితలలో బ్రాహ్మణులు, దళితులు
ఇతరులు అనేకమంది ఉన్నా దళితులు, బ్రాహ్మ
ణులు అనుభావం అందె అయిలయ్యేగారికి కలగడం
దురదృష్టం. ‘దళితులకు కలంవల్లే హక్కులేకుండా
చేసిన బ్రాహ్మణీజం మేరీ కట్టబడుతున్న రోజులివి’
అన్న భావననుండి వాడు బయటపడి సహృదయతను
పంచాలని ఆశిద్దాం. దళితముటులు అవుతారని
కోరుదాం దళిత అనే పదానికి ఏకసించినది, ఏకసి
నది అనే అర్థం(చూ సూర్యరాయాంధ్రవిమలంపు,
పుస్తకాలకు వంసేముందు మాటల
గురించి కూడా జాగ్రత్తగా ఉండాలి.

ఈ విషయం ప్రక్కకు పెట్టితే ఆకుం
గంగాధర్ గారి కవితలు చాలా బాగున్నాయనే
చెప్పవచ్చును. ఆయన ముందు ముందు రచయితగా
రాణిప్రదానే నమ్మకం నాకుంది నాకృషి కురుతే
కావ్యమే కదా!

డా॥ టి. శ్రీరంగస్వామి

వార్తావాహిని

అనంతపురం జిల్లా హిందీ అమ్మతోత్సవ వహాసభలు

అనంతపురం జిల్లా హిందీ అమ్మతోత్సవ సభలు ది. 20-11-94 న అనంతపురం గీతామందిరం నందు అనంద, అష్టాదశకరమైన వారావరమునందు జరుపబడినవి. సభలకు ద. తా. హిందీ ప్రచారసభ, (కేంద్ర) కార్యకర్తలు, ప్రాంతీయ సభ కార్యకర్తలే కాకుండా ఆంధ్రప్రదేశ్ హిందీ ప్రచారక మండలి కార్యనిర్వహకులు, జిల్లాలోని ప్రచారక ప్రతినిధులే కాకుండా రాయలసీమ ప్రాంతములోని ప్రచారక అధియలు, కూడా పాల్గొనిరి.

ఉదయం 9 గంటలకు జిల్లా విద్యాశాఖాధి కారి శ్రీ యం. సుదర్శనవర్మ (ఎం. ఎ. బి ఇడి) గారు జాతీయ పతాకావిష్కరణ గావించి, తమ సందేశములో 'ప్రాంతీయభాషా దుర్భిమానము, విలనాది మాతృభాషతో పాటు జాతీయ భాష హిందీని భక్తి, శ్రద్ధలతో నేర్చుకొనవలసినయి, భాషనభివృద్ధి చేయవలసని నుడివిరి.

పతాక గీతాలాపన తర్వాత పతాక వందనము జరుపబడెను. ప్రధాన అతిథులు, ప్రచారక కార్యకర్తలకు పరస్పర పరిచయం గావించబడెను.

తర్వాత హిందీ ప్రచారక సమ్మేళన కార్యక్రమము జరుపబడెను. జిల్లా మండలి అధ్యక్షులు డి. పక్కిరప్పగారు, ప్రధాన అతిథులు హరిక స్వాగతము వలికిరి. సమ్మేళన సభకు హిందీ ప్రచార సభ అధ్యక్షులు శ్రీబోయపాటి నాగేశ్వర రావు గారు అధ్యక్షత వహించిరి. ప్రార్థనానంతరము, శ్రీమతి ఆర్. క్రిష్ణవేణమ్మగారు (జిల్లా కామన్ పరిషత్ బోర్డు కార్యదర్శి) జ్యోతి ప్రజ్వలన గావించి సభలను ప్రారంభించిరి. వారు తమ సందేశములో, జిల్లాలోని ప్రతి అప్పర్ ప్రయమరీ పాఠశాలయందు తప్పని సరిగా హిందీ ఉపాధ్యాయుని నియమించవలసిన ఆవశ్యకతను వివరించిరి.

కార్యదర్శి డి. శ్రీనివాసులు మండలి కార్యక్రమాల నివేదికను సమర్పించిరి. ముఖ్య అతిథిగా విచ్చేసిన శ్రీ ఎన్. గంగయ్య (Msc Pld, Mplil) ప్రాంతీయ విద్యాశాఖా డైరెక్టర్, కడప) గారు, తమ ఉపన్యాసములో జాతీయ భాషను క్రమ తరగతి నుండియే ప్రారంభించవలసినావశ్యకతను, హిందీ మాధ్యమంగా హిందీ మాధ్యమిక పాఠశాలలను నెలకొల్పి హిందీ భాషను నేర్పవలెనని హిందీ ప్రచారకులను ప్రోత్సహించిరి. సభకు

అధ్యక్షత వహించిన శ్రీబోయపాటి నాగేశ్వరరావు గారు తమ ప్రసంగంలో 'జాతీయ స్థాయిలో విశ్వవిద్యాలయ గుర్తింపును పొందిన డ. బా. హిందీ ప్రచారసభ. (మద్రాసు) ప్రస్తుతము జరుపుచున్న హిందీ ఎం. ఎం. ఎం. పీల్, బి.ఎడి నిష్పాత్ అనువాద కోర్సులు కంప్యూటర్ కోర్సులు దైపు కోర్సులను గూర్చి వివరించిరి. తర్వాత హిందీ ప్రచారకులు శ్రీ ఎ.బి. ఉమాశంకర్ కె. మురిశి, వై. యస్. యస్. రెడ్డిగార్లు మాట్లాడుచూ, తమ ప్రసంగాల్లో హిందీ భాషాభివృద్ధికి ప్రతి ప్రచారకుడు చిత్తశుద్ధితో కృషిచేయవలెనని హిందీని 3వ తరగతి నుండి ప్రారంభించుటకు

పదవ తరగతిలో ఉత్తీర్ణత పొందుటకు 30/ మార్కులు నియమించవలెనని హిందీ భాషా బోధనకు రీ పీరియడ్లు నిర్ణయించవలెనని ప్రభుత్వమును కోరిరి. యస్. కె. యు. విశ్వ విద్యాలయంనందు హిందీ యమ్. ఎ. స్థాయిలో బోధించవలెనని కోరిరి.

సాయంత్రము జరిగిన హిందీ ఆమృత సభలకు అధ్యక్షత వహించిన శ్రీ. ఎ. రామస్వామి గారు తమ ప్రసంగంలో, హిందీ భాష కూడా, అంగ్ల భాష మాదిరిగా శీఘ్రగతిలో జన జీవనంలో ప్రవేశించుట కనుకూలముగా ఆధునిక పద్ధతిలో హిందీ భాషను బోధించవలెనని నమిచిరి. శ్రీ ఎ. బి. ఉమాశంకర్ గారు ఆమృత సభల నివేదికలను సుసరించిరి.

ఉపన్యాసకులైన శ్రీ ఎ. శంకరాత్రి (కార్యదర్శి, ప్రాంతీయసభ, హైదరాబాద్) గారు తమ వుపన్యాసంలో 'డ.బా. హిందీ ప్రచారసభ, మద్రాసు 75 సం.లు పూర్తిగావిరిచిన సందర్భంలో దక్షిణ భారతంలో జరుగుచున్న ప్రాంతీయసభలు,

జిల్లాస్థాయి సభలను గూర్చి వివరించిరి, కనీసం 75 ప్రదేశములలో ఈ సభలను నిర్వహించవలెనని 75 క్షల మందికి హిందీని నేర్పవలెనని (మౌఖికంగా) చెప్పిరి.

శ్రీ కాజు వెంకటేశ్వరరావు శ్రీ బి. అంజయ్య గార్లు తమ వుపన్యాసంలో, 'డ.బా. హిందీ ప్రచార సభ (హైదరాబాద్), ఆంధ్రప్రదేశ్ హిందీ ప్రచారక మందరి సంయుక్తంగా నిర్వహించుచున్న హిందీ ప్రచార కార్యక్రమాలను వివరించిరి.

ముఖ్య అతిథులైన డా॥ పి. రమేష్ నారాయణ (పిన్సీపాల్, సాయిబాబా కాలేజ్) గారు తమ ప్రసంగంలో హిందీ సాహిత్యం, హిందీ భాషాభివృద్ధతను గూర్చి వివరించిరి. జిల్లా స్థాయిలో జరుపబడిన హిందీ వ్యాసరచన, వాగ్వి పర్థిని పోటీలలో గెలుపొందిన వారికి బహుమతులు పంచి పెట్టిరి.

రాష్ట్రస్థాయి ప్రధానాధ్యక్షులుగా ఉత్తమ బహుమతి పొందిన పిన్సీపాల్ శ్రీ పి. రామకృష్ణ రెడ్డిగారు తమ ప్రసంగంలో, 'జాతీయ స్థాయిలో పార్లమెంటులో హిందీ భాషా ప్రాముఖ్యతను వివరించిరి.

ఆమృత హిందీ మౌఖిక పరీక్షలకు కృషి సల్పిన హిందీ ప్రచారకులతో పాటు హిందీ సేవ. లొనర్చిన హిందీ ప్రచారకులను శ్రీ బోయపాటి నాగేశ్వరరావు గారు సన్మానించిరి. శ్రీ డి. పక్కిరప్పగారు, ప్రధాన అతిథులను సన్మానించిరి. తర్వాత గుంతకల్ రైల్వే ఉద్యోగులచే మానవతాకి పుకార్ హిందీ నాటిక ప్రదర్శన జరిగెను. శ్రీ ఎన్. ఎ. మహబూబ్ గారి వందన సమర్పణ తర్వాత జాతీయ గీతంతో సభ ముగిసెను.

అనంతపురం జిల్లా అమృత హిందీ మహాసభలు

ఆంధ్రసభ కార్యకారిణి సమితి సభ్యులు శ్రీ కాజ వెంకటేశ్వరరావు గారు ప్రసంగిస్తున్నారు. ఇంకనూ ఈ చిత్రంలో దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార సభ మద్రాసు ప్రధానకార్యదర్శి శ్రీ ఎ.రామస్వామిగారు, జిల్లా విద్యాశాఖాధికారి యం. సుదర్శన వర్మ, (ఎమ్.ఎ., బి. ఇడి.,) శ్రీ ఎన్. గంగయ్య (యం. ఎస్. సి., పి. హెచ్. డి.) ప్రాంతీయ విద్యాశాఖ సంయుక్త సంచాలకులు కడప, ఆంధ్రసభ అధ్యక్షులు శ్రీ బోయపాటి నాగేశ్వరరావు ఉన్నారు.

ఆందమైన ముద్రణకు

దక్షిణ భారత ప్రెస్

ఖైరతాబాద్, హైదరాబాద్-4

తెలుగు

* హిందీ

* ఇంగ్లీషు

* సంస్కృత

భాషలలో ముద్రించబడును.

ఫోన్ : 317478

